

Folkrätt

Sammanfattning

I betänkandet behandlas 76 motionsyrkanden om folkrättsfrågor som väckts under den allmänna motionstiden 2002 respektive 2003 samt sex motionsyrkanden som väckts med anledning av regeringens skrivelse 2003/04:20 Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik.

Frågorna rör bl.a. avvägningen mellan människors säkerhet och staters suveränitet. Vidare behandlas motioner om Internationella brottmålsdomstolen och folkrättsliga frågeställningar kring konflikten Israel–Palestina. Ett antal motioner rör specifika FN-konventioner.

Till betänkandet har fogats 14 reservationer och 6 särskilda yttranden.

Till betänkandet fogas också som bilaga en förteckning över länder som ratificerat FN:s konventioner på MR-området (bilaga 2).

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	4
Redogörelse för ärendet.....	6
Ärendet och dess beredning.....	6
Folkrätten inför framtiden	7
Motionerna	7
Statssuveränitet och mänsklig säkerhet	7
Staters inbördes maktbefogenheter och s.k. humanitära interventioner.....	8
Kampen mot terrorismen	9
Övrigt.....	11
Utskottets överväganden.....	11
Bakomliggande problem och frågeställningar	11
Diskussionen om människors säkerhet och staters suveränitet.....	12
Kampen mot terrorismen	18
Israel och Palestina.....	21
Motionerna	21
Fredprocessen	21
Respekt för folkrätten och efterlevnad av FN-resolutioner.....	21
Övervåld av parterna	22
Israels bosättningspolitik	23
Israels barriärbygge	23
Palestinska flyktingar	23
Utskottets överväganden.....	24
Internationella brottmålsdomstolen m.m.	28
Motionerna	28
Utskottets överväganden.....	28
Internationella brottmålsdomstolen (ICC)	28
Afghanistan.....	30
Saddam Hussein	31
Traktaträtt och specifika konventioner, ratificeringar m.m.	32
Motionerna	32
Utskottets överväganden.....	33
Tilläggsprotokoll till FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.....	34
FN:s konvention om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering	35
Tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen	36
Sexuell läggning och könstillhörighet	37
Övriga konventioner	38
Reservationer.....	40

1. Folkrätten inför framtiden (punkt 1).....	40
2. Folkrätten inför framtiden (punkt 1).....	42
3. Folkrätten inför framtiden (punkt 1).....	43
4. Kampen mot terrorismen (punkt 2).....	44
5. Kampen mot terrorismen (punkt 2).....	45
6. Israel och Palestina (punkt 3).....	46
7. Israel och Palestina (punkt 3, motiveringen).....	47
8. Israel och Palestina (punkt 3).....	48
9. Israel och Palestina (punkt 3).....	49
10. Internationella brottmålsdomstolen (punkt 4).....	50
11. Tilläggsprotokoll till Europakonventionen (punkt 6).....	51
12. Tilläggsprotokoll till FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (punkt 7).....	52
13. FN:s konvention om migrantarbetares och deras familjers rättigheter (punkt 8).....	53
14. Sexuell läggning och könstillhörighet (punkt 9).....	54
Särskilda yttranden.....	55
1. Folkrätten inför framtiden, punkt 1 (v).....	55
2. Kampen mot terrorismen, punkt 2 (m, fp, kd).....	56
3. Israel och Palestina, punkt 3 (v).....	56
4. Israel och Palestina, punkt 3 (mp).....	57
5. Internationella brottmålsdomstolen, punkt 4 (v).....	57
6. Internationella brottmålsdomstolen, punkt 4 (mp).....	57
Bilaga 1	
Förteckning över behandlade förslag.....	59
Följdmotioner.....	59
Motioner från allmänna motionstiden 2002/03.....	59
Motioner från allmänna motionstiden 2003/04.....	64
Bilaga 2	
Internationella MR-instrument.....	68
Förteckning över länder som ratificerat FN:s konventioner på MR- området.....	68

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Folkkrätten inför framtiden

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:U212 yrkande 7, 2002/03:U276 yrkandena 2 och 3, 2002/03:U280 yrkandena 4, 7 och 10, 2002/03:U322 yrkande 17, 2003/04:U15 yrkande 1, 2003/04:U215, 2003/04:U238 yrkande 1, 2003/04:U246 yrkandena 5 och 6, 2003/04:U282 yrkandena 8 och 9, 2003/04:U289 yrkande 1, 2003/04:U335 yrkande 10 samt 2003/04:U352 yrkande 2.

Reservation 1 (m)

Reservation 2 (fp)

Reservation 3 (kd)

2. Kampen mot terrorismen

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:U212 yrkandena 10–12, 2002/03:U228 yrkandena 5 och 6, 2002/03:U249 yrkandena 5 och 7, 2002/03:U277 yrkande 1, 2002/03:U304 yrkande 3, 2003/04:U282 yrkandena 5 och 6 samt 2003/04:U352 yrkande 10.

Reservation 4 (v)

Reservation 5 (mp)

3. Israel och Palestina

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:U231 yrkandena 1–8, 2002/03:U245 yrkandena 1, 2 och 5, 2002/03:U275 yrkandena 1 och 2, 2002/03:U283 yrkande 2, 2003/04:U259 yrkandena 1–4, 2003/04:U289 yrkandena 5 och 6, 2003/04:U302 yrkande 1, 2003/04:U311 yrkandena 1 och 2, 2003/04:U313 yrkandena 1–4 samt 2003/04:U340 yrkandena 3–5.

Reservation 6 (m)

Reservation 7 (fp) - motiv

Reservation 8 (kd)

Reservation 9 (mp)

4. Internationella brottmålsdomstolen

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:U258 yrkande 2, 2002/03:U297 yrkandena 2, 5, 6 och 8, 2003/04:U14 yrkande 9, 2003/04:U16 yrkande 2 samt 2003/04:U282 yrkandena 11 och 12.

Reservation 10 (m)

5. Traktaträtt

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:U313 yrkande 23, 2003/04:U15 yrkande 4, 2003/04:U282 yrkande 16, 2003/04:U317 yrkande 2 samt 2003/04:U352 yrkande 1.

6. Tilläggsprotokoll till Europakonventionen

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju278 yrkande 2.

Reservation 11 (v, mp)

7. Tilläggsprotokoll till FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:U16 yrkande 1 och 2003/04:U243.

Reservation 12 (v, mp)

8. FN:s konvention om migrantarbetares och deras familjers rättigheter

Riksdagen avslår motion 2003/04:U321.

Reservation 13 (mp)

9. Sexuell läggning och könstillhörighet

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:U287 yrkande 1, 2003/04:K418 yrkande 1, 2003/04:L350 yrkande 20, 2003/04:U16 yrkande 4, 2003/04:U282 yrkande 19 samt 2003/04:U337 yrkande 2.

Reservation 14 (fp, v, mp)

Stockholm den 22 april 2004

På utrikesutskottets vägnar

Urban Ahlin

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Urban Ahlin (s), Carl B Hamilton (fp), Birgitta Ahlqvist (s), Göran Lindblad (m), Kenneth G Forslund (s), Veronica Palm (s), Lotta N Hedström (mp), Anita Johansson (s), Björn Hamilton (m), Birgitta Ohlsson (fp), Rosita Runegrund (kd), Sermin Özürküt (v) och Nils Oskar Nilsson (m).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlas 76 motionsyrkanden om folkrättsfrågor som väckts under den allmänna motionstiden 2002 respektive 2003 och sex motionsyrkanden som väckts med anledning av regeringens skrivelse 2003/04:20 Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik.

Ärendet och dess beredning

Utskottet har den 10 februari erhållit en föreläsning av professor Inger Österdahl, Uppsala universitet, om folkrätten och folkrättens grunder. Utskottet har vidare i samband med beredningen av ärendet erhållit en föredragning den 17 februari av ambassadör Krister Kumlin, generalsekreterare för konferensen *Stockholms Internationella Forum: Att förebygga folkmord*, om resultaten från konferensen. Utskottet fick den 17 februari också en föredragning av ämnesråden Marie Jacobsson och Pål Wrangé, båda Utrikesdepartementet, om s.k. humanitära interventioner och om rapporten International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS).

Folkrätten inför framtiden

Motionerna

Statssuveränitet och mänsklig säkerhet

Principen om statssuveränitet och relationen till de mänskliga rättigheterna behandlas i flera motioner.

I kommittémotion 2003/04:U246 (m) yrkande 5 anser motionärerna att Sverige och EU skall verka för att principen om statssuveränitet inte får vara överordnad folkmord, folkfördrivning och andra grova och systematiska brott mot mänskliga rättigheter. Folkrätten bygger på FN-stadgans principer, internationella traktater och sedvanerätt och är dynamisk och ger därför utrymme för politiska tolkningar, vilket kan leda till olika förhållningssätt. Statssuveränitetsprincipen kan inte längre vara överordnad andra viktiga principer. Om folkrätten inte skall reduceras till en illusion, måste varje människas rätt att leva ett liv i frihet och säkerhet skyddas – även om angriparen är den egna regimen.

I kommittémotion 2003/04:U282 (fp) yrkande 8 görs gällande att folkrätten bör utvecklas till ett bättre skydd för mänskliga rättigheter inom länder. En huvudfråga i diskussionen om en ny folkrätt gäller vad som skall ske i fall då FN-systemet är blockerat och inte kan komma fram till beslut trots akuta och grava hot mot mänskliga rättigheter inom landet eller mot andra länder. Arbetet med att förnya folkrätten och stärka de mänskliga rättigheterna måste intensifieras. Sverige bör driva på denna förnyelseprocess. Sverige bör vidare, enligt motionärerna (yrkande 9) gå i spetsen för en fortsatt förnyelse av folkrätten. Motionärerna anser att Sverige bör verka för att förnyelsen av folkrätten går vidare så att den entydigt blir ett stöd, inte ett hinder, för enskilda individers grundläggande rättigheter. Tillsammans med andra kan en förändring åstadkommas.

I kommittémotion 2002/03:U280 (kd) yrkande 7 hävdas att folkrätten måste främja människors säkerhet före staters. Folkrätten och staters suveränitet får inte användas som alibi för brott mot mänskliga rättigheter. Normalt sett finns det två allmänt accepterade undantag från FN-stadgans förbud mot våld: rätten till självförsvar och ingripanden auktoriserade av FN:s säkerhetsråd. Det senare förutsätter alltså att samtliga av säkerhetsrådets medlemsstater är överens. Natos agerande i Kosovokonflikten illustrerar en tredje punkt som vunnit ökat gillande: rätten att med militärt våld ingripa i humanitära nödlägen utan säkerhetsrådets godkännande.

I kommittémotion 2003/04:U352 (kd) yrkande 2 argumenteras för att folkrättsliga krav aldrig får gå ut över kravet på grundläggande mänskliga rättigheter.

Vilka principer som skall ligga till grund för svenska utrikes- och säkerhetspolitiska ställningstaganden i de fall då staters rätt och människors rätt kolliderar diskuteras i kommittémotion 2003/04:U15 (kd) yrkande 1. Svensk utrikespolitik bör genomsyras av och vila på en tydlig värdegrund som kan ge vägledning i svåra utrikespolitiska bedömningar.

Motionärerna bakom kommittémotion 2003/04:U335 (mp) yrkande 10 anser att definitionen av folkrätten behöver moderniseras. Utvecklingen mot i huvudsak ”interna” konflikter inom nationalstater innebär att det kollektiva säkerhetssystem som FN vilar på inte fungerar som avsett. Avgörande är om FN i första hand skall skydda människors eller staters rättigheter och suveränitet. Folkrätten bygger på att alla stater är suveräna att och att FN inte får ingripa i deras ”interna angelägenheter”. Samtidigt är det ofta stater som kränker de mänskliga rättigheter som FN skall främja. FN har ett ansvar att ingripa när stater gör sig skyldiga till grova brott mot de mänskliga rättigheterna och mot människor som bor eller befinner sig inom de egna ländernas gränser. Erfarenheterna måste leda till en modernisering av definitionen av folkrätt. En omfattande debatt måste uppmuntras och leda fram till en väl förankrad och moderniserad definition av folkrätten.

Enligt motionären bakom den enskilda motionen 2003/04:U238 (m) yrkande 1 bör folkrätten omdefinieras så att grundläggande mänskliga rättigheter sätts före staternas suveränitet. Den världsordning som främjar demokrati och frihet kräver ett nytt FN. Organisationens tydliga utgångspunkt måste vara mänskliga rättigheter, inte statsmakternas folkrätt. Målet för FN måste vara att 2000-talet, i motsats till 1900-talet, skall bli det århundrade där diktaturer inte längre ohindrat eller ostraffat kan begå brott mot mänskligheten. De klassiska idéerna om mänskliga rättigheter måste gå före totalitära regimers rätt att förtrycka sina befolkningar. Folkrätten måste omdefinieras så att alla människors rättigheter sätts före staternas suveränitet. Ett viktigt steg i en sådan reformering är att avskaffa diktaturstaternas rösträtt i FN.

Motionären bakom den enskilda motionen 2003/04:U215 (kd) anser att en kampanj behöver genomföras för att upplysa om och hävda folkrättens värde som ett skydd för folk och inte för stater. En upplysningskampanj och diskussion om folkrättens etiska implikationer behövs bland forskare, politiker, beslutsfattare och opinionsbildare.

Staters inbördes maktbefogenheter och s.k. humanitära interventioner

FN:s globala våldsmonopol och s.k. humanitära interventioner är något som diskuteras i flera motioner.

I kommittémotion 2003/04:U246 (m) yrkande 6 begärs att Sverige och EU skall verka för att FN-stadgan förtydligas så att kamp mot folkmord och folkfördrivning kodifieras som grund för humanitär intervention. Det finns anledning att fundera över FN:s roll som bärare och beskyddare av internationell moral när principerna om att skydda mänskliga rättigheter underordnas be-

slutsprocesserna. Det är nödvändigt att värna folkrätten, även när säkerhetsrådet inte förmår agera. Världen kan och får inte stillatigande acceptera folkmord och andra grova brott mot folkrätten. Folkrätten står således inför en utmaning. Den behöver förtydligas och kodifieras vad gäller humanitär intervention. Ingrepp för att förhindra folkmord och folkfördrivning bör kunna ske med explicit stöd i FN-stadgan. Det internationella samfundet måste även i enlighet med FN-stadgans principer kunna agera i akuta krislägen, trots att inte säkerhetsrådet har givit klartecken.

I kommittémotion 2003/04:U289 (m) yrkande 1 görs gällande att Iraks befrielse var riktig både ur humanitär synpunkt och för att hävda den internationella rättsordningen.

Kommittémotion 2002/03:U280 (kd) yrkandena 4 och 10 tar upp frågan om när väpnat våld får användas i försvarssyfte och att självförsvarsrätten måste analyseras och definieras ur ett internationellt perspektiv. Rätten till självförsvar är inte på något sätt obegränsad. Samtliga eventuella insatser mot terrorism måste följa de allmänna folkrättsliga kraven.

I partimotion 2002/03:U249 (v) yrkande 5 kräver Vänsterpartiet att militära aktioner mot ett land skall diskuteras och beslutas i FN. Om världssamfundet skall acceptera militära aktioner mot ett land skall sådana aktioner diskuteras och beslutas i FN. FN måste framdeles ges resurser så att organisationen själv förmår leda den operativa verksamheten.

Sverige bör, enligt partimotion 2002/03:U212 (c) yrkande 7, verka för en uppdatering av internationell rätt så att den omfattar inte enbart relationerna mellan krigförande stater, utan också mellan andra krigförande parter, såsom gerillaförband, terroristgrupper och befrielsearméer. Terroristattackerna mot World Trade Center och den efterföljande interventionen i Afghanistan har medfört att FN-stadgans artikel 51 har diskuterats. Den internationella rätten är inte utformad för att hantera situationer när en stat attackerar en terroristgrupp.

Motionärerna bakom kommittémotion 2002/03:U276 (mp) yrkande 3 anser att den svenska regeringen skall stå fast vid att FN innehar det globala våldsmonopolet samt att FN:s säkerhetsrådsresolutioner måste respekteras av samtliga medlemsstater. Motionärerna efterlyser en självständig svensk analys av det farliga världspolitiska läge vi befinner oss i. På alla nivåer måste regeringen ställa sig bakom FN:s globala våldsmonopol och särskilt FN:s roll som internationell fredsorganisation. I samma motion, yrkande 2, förs ett resonemang, med aktualitet då motionen väcktes, om att Sverige på alla nivåer måste förhindra att USA, ensamt eller i samarbete med andra stater, påbörjar ett krig mot Irak som inte sanktionerats enhälligt av FN:s säkerhetsråd.

Kampen mot terrorismen

I flera motioner förs fram krav på att kampen mot terrorismen måste ske inom folkrättsliga och rättsäkra former och med referens till en fastslagen definition.

I partimotion 2002/03:U212 (c) yrkande 11 framhåller Centerpartiet att Sverige på det internationella planet bör vara noga med att uttrycka sig så att benämningen terrorism inte används vårdslöst utan referens till en fastslagen definition.

Enligt kommittémotionerna 2003/04:U282 (fp) yrkande 5 och 2002/03:U228 (fp) yrkande 5 måste kampen mot terrorismen föras inom demokratins och rättsstatens ramar. Samtidigt som vi måste visa handlingskraft mot terrorism måste rättsstatens grundläggande principer respekteras. Vi kan inte acceptera att mänskliga rättigheter åsidosätts av kortsiktiga opinions- eller effektivitets-skäl. De åtgärder som vidtas i jakten på terrorister måste ske under former som är internationellt vedertagna när det gäller respekten för mänskliga rättigheter. Ambitionen att komma åt det onda får inte leda till åtgärder som går ut över oskyldiga individer. Enligt kommittémotionerna 2003/04:U282 (fp) yrkande 6 och 2002/03:U228 (fp) yrkande 6 bör Sveriges regering i kampen mot terrorismen kraftfullt driva frågan om rättssäkerhet så att grundlagarna upprätthålls för alla medborgare. Det är, enligt motionärerna, oacceptabelt att USA inte följer internationella konventioner när det gäller fångarna på Guantánamobasen i Kuba, även om de fängslade själva har utfört terrordåd.

I kommittémotion 2003/04:U352 (kd) yrkande 10 hävdar motionärerna att grundläggande mänskliga rättigheter måste respekteras också för de personer som blivit involverade i kampen mot terrorismen.

Centerpartiet anser, vilket framgår av partimotion 2002/03:U212 (c) yrkande 10, att Sverige bör fördöma de fall där mänskliga rättigheter medvetet eller omedvetet kränks under förevändning av terrorismbekämpning. Den internationella förståelsen för staters behov av skärpta kontroller av sina invånare har i vissa fall missbrukats så att auktoritära eller våldsamma aktioner av regimer har sanktionerats eller motiverats som antiterrorism. Enligt samma motions yrkande 12 måste kriget mot terrorismen föras inom en multilateral och juridiskt hållbar ram. Ett förebyggande arbete, grundat på ökat internationellt samarbete, bör stödjas för att i framtiden hindra framväxten av terroristnätverk.

Motionärerna bakom kommittémotion 2002/03:U277 (mp) yrkande 1 anser att FN och andra internationella organ måste säkerställa att nationell lagstiftning och internationella överenskommelser om de mänskliga rättigheterna och de medborgerliga fri- och rättigheterna inte urholkas av USA:s och det internationella samfundets kamp mot terrorism. Vidare kräver motionärerna att Sverige genom FN och andra internationella organisationer verkar för att USA inte missbrukar sin militära och ekonomiska styrka för att påverka det folkrättsliga regelverket och internationella överenskommelser på ett negativt sätt. Motionärernas uppfattning är att USA:s säkerhetspolitiska doktrin innebär ett hot mot den existerande internationella rättsordningen och tänjer FN-stadgans rätt till självförsvar. Den allmänna rättssäkerheten och folkrätten håller därmed på att urholkas.

I kommittémotion 2002/03:U304 (v) yrkande 3 menar motionärerna att Sverige, som EU-medlem, har ett ansvar för att EU som organisation tilläm-

par folkrätten och att andra EU-länder med ekonomiska intressen i Västsahara agerar på ett sådant sätt att man strikt tillämpar folkrätten och ser till att FN:s resolutioner följs.

Övrigt

Enligt Moderata samlingspartiet har, vilket framgår av partimotion 2002/03:U322 (m) yrkande 17, FN en viktig roll för att ge sanktioner effektivitet och moralisk legitimitet.

I Vänsterpartiets partimotion 2002/03:U249 (v) yrkande 7 begärs att Sverige i FN och i andra internationella sammanhang måste kritisera och bekämpa den folkrättsfientliga och imperialistiska politik som president Bush och hans administration bedriver.

Utskottets överväganden

Bakomliggande problem och frågeställningar

Engagemanget för de mänskliga rättigheterna och folkrätten är starkt i Sverige och i svensk utrikespolitik. Sverige fäster sedan gammalt stor vikt vid att alla länder respekterar folkrätten och menar att det är särskilt viktigt för små och medelstora länder att folkrätten upprätthålls.

Det internationella samfundet och folkrätten står efter kalla krigets slut inför nya utmaningar. Den klassiska folkrätten och FN-stadgan är i stora delar formulerad för att ta sikte på mellanstatliga förhållanden, inte minst konflikter, medan dagens globala utmaningar ofta handlar om konflikter och situationer då individers rättigheter och staters suveränitet kommer i motsatsställning.

Det kollektiva säkerhetssystem som FN vilar på har mött nya utmaningar till följd av utvecklingen efter kalla krigets slut. För det första gäller det självförsvarsrätten, såsom den framgår av FN-stadgans artikel 51. bl.a. konflikter mellan krigförande stater. Såväl förekomsten av inomstatliga konflikter som grupper vilka utan specifik nationsanknytning angriper mål såväl inom den egna nationalstaten som i andra stater och i andra världsdelar illustrerar att folkrätten står inför nya utmaningar. För det andra gäller det den nationella suveräniteten och s.k. humanitära interventioner. Att omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna har kunnat ske under åberopande av principen om icke-inblandning i andra staters inre eller yttre angelägenheter är ett förhållande som alltmer kommit att ifrågasättas.

Folkrättsliga frågor kring brott mot de mänskliga rättigheterna och s.k. humanitära interventioner har därför varit föremål för uppmärksamhet under senare år och utgör ett område där folkrätten är under utveckling. Under de senaste decennierna har det särskilt förts en debatt i FN om huruvida kränkningar av de mänskliga rättigheterna tillhör en stats inre angelägenheter. En allt större

krets medlemsländer har ställt sig bakom synen att de mänskliga rättigheterna är universella och okränkbara och att övergrepp måste beivras var de än begås. De olika former av MR-mekanismer som har etablerats medför ökad insyn i enskilda stater och har de facto gjort förment interna rättighetsfrågor till internationella angelägenheter.

När grova kränkningar och brott mot mänskligheten sker i ett enskilt land är frågan hur omvärlden kan agera när den ser sig tvungen att ingripa. Frågeställningarna kring s.k. humanitära interventioner är viktiga och principiella, men också många och inte oproblematiske. Det som aktualiseras är *å ena sidan* FN-stadgans våldsförbud och en betoning av säkerhetsrådets auktoritet och *å andra sidan* nödvändigheten av att förhindra humanitära katastrofer och grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Det folkrättsliga regelsystemet består av *sedvanerätt*¹ och *traktatbaserad rätt*. Sedvanerätten anses binda alla stater oberoende av deras skriftliga samtycke, medan traktaträtten – som tillkommit genom avtal – enbart binder de avtalslutande staterna. En förändring av folkrätten i ovan aktuell del kan således ske antingen genom ändringar av *FN-stadgan (traktaträtten)* eller genom en utveckling av *sedvanerätten*. Det finns, enligt utskottets mening, anledning att framhålla svårigheten att få till stånd en förändring av FN-stadgan, eftersom sådana ändringar kräver två tredjedels majoritet och vidare måste ratificeras av två tredjedelar av medlemsstaterna, inklusive de fem permanenta medlemmarna av säkerhetsrådet. När det gäller förändringar av de grundläggande reglerna från vilka i princip inga avvikelser är tillåtna, s.k. jus cogens, krävs dessutom att förändringen accepteras av det internationella statsamfundet som helhet.² En förändring av folkrätten genom sedvanerätten förefaller i det perspektivet något mer realistisk, även om också en sådan förändring kräver att den accepteras av en överväldigande majoritet av världens stater, inklusive de mest inflytelserika.

Diskussionen om människors säkerhet och staters suveränitet

Diskussionen om avvägningen mellan människors säkerhet och staters suveränitet har sedan kalla krigets slut stått högt på den internationella dagordningen. Under intryck av den allmänna utvecklingen har successivt också diskussionen om folkrätten utvecklats.

Resonemanget om individers rättigheter kontra statssoveräniteten kan knytas till begreppet humanitär intervention som kan härledas tillbaka till 1800-talet. Själva idén, skriver folkrättsexperten Marie Jacobsson³, är ännu äldre och återfinns till och med hos 1600-talsjuristen och diplomaten Hugo Grotius.⁴

¹ Ibland omnämnt som allmän folkrätt.

² Jfr art. 53 i Wienkonventionen om traktaträtten.

³ "Vart är folkrätten på väg?", Internationella Studier, Nr.3 hösten 2003, Utrikespolitiska institutet, Stockholm.

⁴ 1583-1645.

Utskottet kan också, utifrån ett idéhistoriskt perspektiv, finna det ändamålsenligt att något beröra tankar publicerade 1755 av Jean Jacques Rousseau⁵ (*Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité*) där han – delvis i John Lockes⁶ anda – utgår från förekomsten av naturliga rättigheter. I Rousseaus filosofi kan spåras ett inslag av konflikt mellan *individualism* och *kollektivism* som får anses ha bäring på nu aktuell diskussion om avvägningen mellan *människors säkerhet* och *staters suveränitet*. Hos Rousseau manifesteras konflikten i tesen om att människan är född fri och att hon är bunden av ett socialt kontrakt. Människor är fria i den meningen att de följer lagar som de själva varit med om att stifta. Människors rättigheter i termer av t.ex. frihet, jämlikhet och äganderätt är därmed rättigheter inom, och inte gentemot, samhället. Individens naturrättsligt förankrade rättigheter innehas inte i egenskapen av att vara *människa* utan i egenskapen av att vara *medborgare*.

I modern tid bör särskilt framhållas den rapport om FN:s arbete som Kommissionen för globalt samarbete (*Commission on Global Governance*) presenterade 1995.⁷ Ett av kommissionens viktigare bidrag till diskussionen var genomgången av fyra olika säkerhetsbegrepp: kollektiv säkerhet, gemensam säkerhet, allomfattande säkerhet och människors säkerhet. Begreppet *människors säkerhet* var kommissionens eget bidrag till diskussionen och skiljer sig från de tre andra begreppen genom att det inte är fokuserat på staters behov av att hävda sin suveränitet och territoriella integritet utan på människors behov av säkerhet och skydd för de mänskliga rättigheterna.⁸ Utskottet konstaterar att kommissionen i denna genomgång förde resonemang som nu fått ökad uppmärksamhet och aktualitet.

Utskottet anser också att rapporten *Responsibility to Protect* (Skyldigheten att skydda), som under 2001 avgivits av *The International Commission on Intervention and State Sovereignty* (ICISS), är ett viktigt bidrag till diskussionen om avvägningen mellan människors säkerhet och staters suveränitet.⁹ ICISS leddes av den förre australiensiske utrikesministern Gareth Evans och den förre algeriske FN-ambassadören Mohamed Sahnoun och har genom sin rapport kommit att bidra till försöken att bygga en ny internationell samsyn om hur man skall svara upp mot massiva kränkningar av de mänskliga rättigheterna och av humanitär rätt.

⁵ 1712–1778.

⁶ 1632–1704.

⁷ Rapporten lades fram av dåvarande statsminister Ingvar Carlsson och Sonny Ramphal (Guyana), brittiska samväldets tidigare generalsekreterare.

⁸ *Kollektiv säkerhet* var begreppet för FN-stadgans system för möjlighet till militära interventioner för att skydda offer för aggression. *Gemensam säkerhet* var ett begrepp, lanserat av Olof Palmes nedrustningskommission, för att påvisa Natos och dåvarande Warszawapaktens gemensamma behov av förtroendeskapande avtal för nedrustning. Med begreppet *allomfattande säkerhet* omfattas ekonomiska, miljöpolitiska, befolkningsmässiga och sociala problem som kräver hantering för att internationella konflikter skall kunna förebyggas.

⁹ Rapporten finns publicerad på ICISS egen hemsida på Internet: <http://www.dfait-maeci.gc.ca/iciss-ciise/> På det svenska utrikesdepartementets hemsida för mänskliga rättigheter finns rapportens sammanfattning publicerad i en svensk översättning: <http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/page/>

Av stort intresse är att rapporten försöker ta steget bort från diskussionen om en *rätt att intervenera* genom att den i stället betonar *skyldigheten att skydda* enskilda individer och deras säkerhet (*human security*). Ett viktigt bidrag till diskussionen är rapportens helhetsperspektiv, som innebär att det inte räcker att världssamfundet agerar när en katastrof är på väg att inträffa utan måste agera i syfte att minska, eller helt eliminera, risken för massiva kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Utskottet välkomnar att Sverige i FN, trots en betydande oenighet mellan olika länder om värdet av rapportens förslag, givit rapporten sitt stöd.

Bakgrunden till de nu aktuella folkrättsliga diskussionerna om brott mot de mänskliga rättigheterna och frågan om s.k. humanitära interventioner söker sig tillbaka till bl.a. Natos militära ingripande 1999 mot Förbundsrepubliken Jugoslavien (FRJ). Natoländerna angav humanitära och moraliska motiv för sitt ingripande mot FRJ. Vidare åberopades en rad säkerhetsrådsresolutioner som rörde Kosovo, vilka av vissa Natoländer sades indirekt och sammantaget utgöra en folkrättslig grund för de vidtagna åtgärderna. Utskottet har i ett utlåtande till konstitutionsutskottet (1999/2000:UU1u) närmare redogjort för sin syn på Natos krigshandlingar mot Förbundsrepubliken Jugoslavien. Genom ingripandet aktualiserades frågan om det internationella samfundets rätt att ingripa med våld mot ett enskilt land för att förhindra folkfördrivning och grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna i situationer då världssamfundet inte kunnat samla sig bakom ett beslut i FN.

Den av USA och Storbritannien ledda koalitionen militära ingripande mot Irak ledde till en förnyad och omfattande debatt om folkrätten såväl i Sverige som i andra länder. Det bör betonas, menar utskottet, att skiljelinjen i Sverige om krigets berättigande huvudsakligen inte gick mellan olika folkrättsjurister utan i stället mellan folkrättsjurister och andra debattörer. Enigheten såväl bland svenska som utländska folkrättsjurister som uttalat sig har varit stor, även om nyanser kunnat utläsas. Utskottet tog aktiv del av svenska folkrättsjuristers bedömningar i frågan. I betänkande 2002/03:UU16 Irakkonflikten och FN-stadgans våldsförbud har utskottet tidigare redovisat sin syn i frågan om huruvida USA:s och dess allierades invasion av Irak var riktig ur humanitär synpunkt och för att hävda den internationella rättsordningen. Någon anledning att nu göra något annat ställningstagande till USA:s och dess allierades angrepp på Irak utifrån humanitär och folkrättslig synpunkt föreligger inte.

Insikten att FN har en central roll för att föra utvecklingen i Irak framåt och för att Irak skall bli ett fritt, demokratiskt och livskraftigt samhälle delas av alltfler.

Till diskussionen om avvägningen mellan människors säkerhet och staters suveränitet hör också frågan om den av Bushadministrationen hösten 2002 antagna s.k. Bushdoktrinen och dess två centrala folkrättsliga teman. Det gäller både USA:s uppfattning om att anse sig ha rätten att tillgripa förebyggande våld vid fall av hot mot den nationella säkerheten och dess formulering av skyddet för de mänskliga rättigheterna i termer av "mänsklig värdighet".

Utskottet anser att Sverige och EU, som nyligen antagit en säkerhetsstrategi för unionen, delar grundläggande demokratiska värden med USA och ser därför positivt på ansträngningar till internationell samverkan inom olika områden som t.ex. kampen mot fattigdom, demokratiframjande och medling i regionala konflikter. En stark transatlantisk relation ligger i USA:s och Europas, och därmed Sveriges, intresse även om densamma nu utsätts för viss påfrestning till följd av olika uppfattningar i synen på betydelsen av multilateralism och globala regelverk i internationella relationer samt i fråga om t.ex. dödsstraffet, rättssäkerheten för Guantánamofångarna, nedrustningsavtal gällande massförstörelsevapen, Internationella brottmålsdomstolen, Kyoto-protokollet och området sexuell och reproduktiv hälsa.

Det finns anledning att notera att den amerikanska säkerhetsstrategin från hösten 2002 gör klart att USA förbehåller sig rätten att i förebyggande syfte agera mot potentiella hot med militärt våld. En sådan i strategin formulerad rätt att tillgripa förebyggande våld vid fall av hot mot den nationella säkerheten bör ses i ljuset av självförsvarsrätten som den framgår av FN-stadgans artikel 51. En del stater och folkrättsjurister har sedan tidigare ansett att ett förebyggande självförsvär är berättigat vid omedelbara och tydligt identifierbara hot, medan den s.k. Bushdoktrinen synes sträcka sig till att omfatta även mer avlägsna och otydligt identifierade hot. Situationer kan förekomma där folkrättens regelverk om en självförsvarsrätt förefaller otillräckligt för att i förväg avstyra omfattande och tydliga hot mot den egna nationens säkerhet. En bredare tolkning av självförsvarsrätten som också accepterar förebyggande självförsvär har därmed kommit att aktualiseras. I dessa sammanhang är det också av avgörande betydelse att det internationella samfundets institutioner, såsom FN och andra multilaterala organisationer, står starka och kan hantera komplicerade avvägningar mellan självförsvarsrätten å ena sidan och folkrättens grundläggande förbud mot våldsanvändning å andra sidan. Det är också mot denna bakgrund som det omfattande svenska stödet för FN:s vapeninspektioner i Irak före den USA-ledda koalitionen angrepp bör ses. Utan starka internationella institutioner kan enskilda länder välja att agera på egen hand. Folkrättsligt synes den stora svårigheten ligga i möjligheterna att låta enskilda länder, i detta fall USA, på egen hand definiera när den nationella säkerheten skulle vara hotad, och sedan agera utifrån detta. Sammantaget finns skäl som talar för att den av USA antagna strategin riskerar att sänka tröskeln för våldsanvändning och av det skälet måste ifrågasättas.

Under intryck av utvecklingen, och med beaktande av situationer då världssamfundet och dess institutioner inte kunnat agera till följd av att låsningar uppstått i säkerhetsrådet och FN, har folkrätten sedan kalla krigets slut kommit under omprövning. Utskottet menar att det i dag inte råder någon tvekan om att en förskjutning i avvägningen mellan människors säkerhet och staters suveränitet har ägt rum efter det kalla kriget.

I det svenska anförandet inför FN:s generalförsamling i september 2003 betonades att statsuveräniteten också innefattar skyldigheter gentemot den egna befolkningen och att det internationella samfundet måste vara berett att

agera om regeringar inte tar detta ansvar. Även i övrigt har Sverige, enligt vad utskottet erfarit, vid flera tillfällen i FN lyft fram ståndpunkten att statsuveräniteten inte får utnyttjas som en sköld mot massiva kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Den förskjutning i avvägningen mellan människors säkerhet och stater suveränitet som har ägt rum framgår ävenledes av den i februari i år avgivna utrikespolitiska deklARATIONEN i vilken regeringen klargjorde att statsuveräniteten inte längre kan vara ett legitimt skydd bakom vilken massiva brott mot de mänskliga rättigheterna tillåts fortgå.

Utskottet menar dock att det finns anledning för det internationella samfundet att ytterligare lyfta fram denna viktiga diskussion. I ett sådant sammanhang bör olika centrala aspekter av frågeställningen belysas mer ingående. Dit hör t.ex. frågan om vad som avses med ”massiva kränkningar” i diskussionen om att statsuveräniteten inte får utnyttjas som en sköld mot massiva kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Utskottet finner det inte lämpligt att begreppet definieras i antalet personer som drabbas, utan att det snarare bör handla om på vilket sätt, i vilket syfte och vilka personer, grupper och liknande som utsätts för kränkningarna. Att formulera ett specifikt antal personer som behöver drabbas för att det skall handla om ”massiva kränkningar” är inte ändamålsenligt.

FN:s säkerhetsråd utgör kärnan i den internationella säkerhetsordningen, varför ett särskilt tungt politiskt och folkrättsligt ansvar kan läggas på dess medlemmar. Besluten i säkerhetsrådet är bindande för alla FN:s medlemsländer och kan få långtgående konsekvenser. FN, med sin legitimitet, står som garant för att rätt skall gå före makt och godtycklighet i världspolitiken. Det är särskilt viktigt för små och medelstora länder. Säkerhetsrådet måste därför kunna fatta svåra beslut. FN:s auktoritet kan ifrågasättas såväl om något eller några länder agerar på egen hand och utan säkerhetsrådets mandat som om möjligheten för FN att använda väpnade insatser utesluts.

Utskottet anser samtidigt att det finns anledning att vara vaksam på att maktpolitiska överväganden kan vara förenade med s.k. humanitära interventioner. Bland de många fall där enskilda stater, utan säkerhetsrådets beslut, gjort ett militärt ingripande, är det svårt att finna något exempel som skulle kunna åberopas som en humanitär intervention med enbart altruistiska förtecken utan några som helst maktpolitiska eller andra överväganden.

Utskottet konstaterar, som i betänkande 2002/03:UU16, att Sverige traditionellt lägger stor vikt vid våldsförbudet i FN:s stadga och betonar det våldsmonopol som givits till FN:s säkerhetsråd. Av folkrätten och FN-stadgans artikel 2:7 framgår principen om icke-inblandning i andra stater inre eller yttre angelägenheter och därmed stater rätt till suveränitet, även om ett undantag finns för s.k. kapitel VII-åtgärder.

Det generella våldsförbudet är således grundläggande i FN-stadgan. Förutom i fall av självförsvar (art. 51) är det endast FN:s säkerhetsråd som kan besluta om undantag från förbudet mot att bruka våld (art. 39). Artikel 39 i FN-stadgan ger säkerhetsrådet befogenheter att ingripa om det anser att hot

föreligger mot internationell fred och säkerhet. Dessa begrepp har successivt tolkats allt vidare, och de anses i dag inbegripa folkmord och folkfördrivning. FN:s säkerhetsråd har också i en rad fall med stöd av FN:s stadga ingripit, både med sanktioner och våld, mot folkmord och folkfördrivning. Det måste dock understrykas att FN:s säkerhetsråd i första hand är ett politiskt organ. Problemet är ofta att någon eller några av de fem permanenta medlemmarna använder eller hotar att använda sitt veto. När säkerhetsrådet inte har förmått att agera för att säkra internationell fred och säkerhet har FN:s generalförsamling tidigare fattat beslut enligt den s.k. *Uniting for Peace*-resolutionen som bl.a. i samband med Koreakriget gav mandat åt världssamfundet att ingripa med våldsmedel. Denna resolution aktualiserades inför Irakkriget, men *Uniting for Peace*-mekanismen kom då inte till användning.

Argumentet för att arbeta för en förändring av FN-stadgan är att det bör finnas en folkrättslig grund som världssamfundet kan agera utifrån i situationer då läsningar uppstått i säkerhetsrådet och i FN med följd att nödvändiga beslut stoppas. Utskottet är av den mening att det viktigaste i dagens läge är att utveckla och stärka FN och särskilt säkerhetsrådets förmåga att i tid kunna fatta beslut. FN måste fortsatt ha en avgörande roll när det gäller ansvaret för internationell fred och säkerhet. Rätten att besluta om våldsanvändning bör fortsatt ligga hos säkerhetsrådet. Uppgiften måste i stället vara att påverka säkerhetsrådets arbetssätt så att vetot inte används annat än i undantagsfall. Ett bättre fungerande säkerhetsråd skulle kunna hantera tendensen att enskilda eller grupper av stater använder våld utan dess medgivande. Likaså skulle ett mer beslutsfäihigt säkerhetsråd kunna ingripa tidigare och kraftfullare vid humanitära kriser.

Sverige stöder aktivt FN:s generalsekreterares ansträngningar att inom ramen för det konfliktförebyggande arbetet få säkerhetsrådet att ta ett större ansvar. Utskottet anser att Stockholmskonferensen om förebyggande av folkmord har gett detta arbete en förnyad kraft och ser positivt på Sveriges aktiva arbete med de förslag som generalsekreteraren förde fram under konferensen. Vid konferensens inledning föreslog generalsekreteraren att en särskild kommitté inrättas för att förhindra folkmord och att en rapportör direkt skall kunna informera säkerhetsrådet om gryende massbrott mot mänskligheten och föreslå åtgärder.

Utskottet finner vidare anledning att framhålla värdet av den slutdeklaration som antogs den 28 januari 2004 vid *Stockholms Internationella Forum: Att förebygga folkmord*, vari dryga femtiotalet länder förbinder sig att skydda potentiella folkmordsoffer och att skapa mekanismer för att stoppa folkmord innan de inträffar. Utskottet anser det vara centralt att FN:s folkmordskonvention från 1948¹⁰ följs upp och att FN:s och andra aktörers kapacitet att verka för att förhindra folkmord och etnisk rensning stärks.

¹⁰ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.

Kampen mot terrorismen

Terrorismen brukar delas upp i *nationell terrorism*, *internationell terrorism* och *statsterrorism*. Den nationella terrorismen brukar grundas på politiska eller sociala förhållanden inom det egna landet. Detsamma kan gälla den internationella, även om den riktar sig mot mål utomlands. Utskottet behandlar i det här betänkandet främst frågeställningar rörande den *internationella terrorismen*.

När det gäller kampen mot internationell terrorism vill utskottet inledningsvis hänvisa till den av regeringen i februari avgivna utrikespolitiska deklARATIONEN, i vilken följande framhölls:

Den internationella terrorismen utgör ett växande hot mot allas vår säkerhet och grundläggande fri- och rättigheter. Vi får ständigt rapporter om nya ohyggliga terrordåd. Sverige deltar aktivt i det internationella samarbete som är en förutsättning för att bekämpa terrorismen. Respekt för de mänskliga rättigheterna och för folkrätten är avgörande för att den kampen skall bli framgångsrik.

Utskottet menar att kampen mot terrorismen måste föras på bred front och med många olika verktyg. Militära medel kan inte anses vara de primära eller mest verkningsfulla metoderna för att bemästra terrorismen som fenomen. Grogrunden för terrorism växer bl.a. fram i människors känsla av hopplöshet, upplevd fattigdom och bristande delaktighet. Solidariteten med människor i andra länder är därför viktig också i kampen mot terrorismen. Utskottet menar att övertygelsen om varje människas rätt till ett värdigt liv utgör grunden för den solidaritet med fattiga, förtryckta och utsatta människor som är en viktig del i svensk utrikespolitik sedan många år och som också kommer till uttryck i FN-stadgan och i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Insikterna har vuxit om att säkerhet och en framgångsrik kamp mot terrorismen förutsätter demokrati, respekt för de mänskliga rättigheterna, jämställdhet, ekonomisk och social utveckling, rättvis fördelning, miljöhänsyn och förstärkt internationellt samarbete.

Utskottet menar samtidigt att kampen mot terrorism ställer många frågor om folkrätt och mänskliga rättigheter på sin spets. Utskottet anser t.ex. att situationen för de frihetsberövade personerna på Guantánamobasen med rätta har kritiserats av bl.a. Internationella rödakorskommittén (ICRC, International Committee of the Red Cross). Beträffande den svensk som sitter i lägret har Sverige, genom regeringen, krävt hans omedelbara frigivande, då någon folkrättsligt hållbar grund för frihetsberövandet enligt svensk uppfattning inte kunnat åberopas av USA. De tre svenskar som sattes upp på FN:s sanktionslista, och fick sina finansiella tillgångar frysta, utan att rimliga krav på rätts-säkerhet respekterades utgör ett annat exempel på hur det internationella samfundets kamp mot terrorismen aktualiserar frågeställningar om folkrätt, mänskliga rättigheter och rättssäkerhet.

Det finns anledning för Sverige att stödja kampen mot terrorismen men i internationella sammanhang konsekvent framhålla vikten av att denna kamp måste bedrivas med full respekt för folkrätten, de mänskliga rättigheterna och

rättssäkerheten. Inom ramen för EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik har gemensamma riktlinjer utarbetats om respekten för mänskliga rättigheter i kampen mot terrorismen.

Även inom Europarådet har utarbetats riktlinjer om mänskliga rättigheter och kampen mot terrorismen. Sverige har också i FN, OSSE och andra forum påtalat vikten av skydd för de mänskliga rättigheterna inom ramen för terroristbekämpning samt givit aktivt stöd för det arbete inom FN som syftar till att understryka denna viktiga princip. Sverige reagerar också när enskilda länder åsidosätter folkrätten i kampen mot terrorism.

Sanktionsinstrumentet är ett område som Sverige har varit med om att försöka reformera genom den s.k. Stockholmsprocessen.¹¹ Resultatet har bl.a. blivit en handbok i hur FN skall kunna genomföra riktade sanktioner så att de blir effektiva och inte drabbar oskyldiga. Genom att frysa tillgångar eller införa reserestriktioner för just de personer som anses ansvariga för en konflikt eller grova brott mot FN:s konventioner kan sanktionerna bli ett trovärdigt instrument. Rapporten presenterades för FN:s säkerhetsråd av kabinetssekreterare Hans Dahlgren i februari 2003. Arbetet inom ramen för Stockholmsprocessen bedrivs med fortsatt intensitet. Rapporten presenterades t.ex. inom EU (KUSP) i april 2003. Under året anordnades också, i samarbete med ett amerikanskt universitet, ett seminarium för säkerhetsrådets samtliga medlemsstater. Avsikten är att detta skall bli ett årligt återkommande arrangemang där också Schweiz och Tyskland deltar, som ansvariga för tidigare rapporter om riktade sanktioner. Vidare genomför Uppsala universitet (institutionen för freds- och konfliktforskning), på uppdrag av Utrikesdepartementet, två pilotstudier om riktade sanktioner. En avser erfarenheterna av sanktionerna mot Irak (vapenembargot och oil-for-food-programmet). Den andra gäller Myanmar/Burma och tar upp EU:s nuvarande sanktionsregim, möjligheter till demokratidialog och behovet av framtida sanktioner.¹² Inom EU:s pågående översyn av sanktionspolitiken spelar nu Stockholmsrapporten en framträdande roll.

Utskottet har vidare inhämtat att regeringen sedan 2001 arbetar för ett ökat fokus på rättssäkerhetsfrågor och mänskliga rättigheter i kampen mot terrorismen. Huvuddelen av detta arbete har regeringen bedrivit med inriktning på FN, eftersom organisationen utgör navet i sanktionsarbetet. Flera förbättringar av detta sanktionsinstrument har skett. Sverige har t.ex. fått genomslag för idéer om förbättringar av den sanktionsregim under vilken bl.a. tre svenska medborgare fick sina tillgångar frysa. Regeringen har också tagit nya initiativ genom att i New York i november 2003, tillsammans med Tyskland, anordna ett seminarium om rättssäkerhetsaspekter på sanktioner, varvid

¹¹ Stockholm Process on the Implementation of Targeted Sanctions (SPITS). Rapporten *Making Targeted Sanctions Effective Guidelines for the implementation of UN Policy Options*. För ytterligare information hänvisas till hemsidan: <http://www.smartsanctions.se>

¹² Vidare har Vetenskapsrådet under 2003 beviljat forskningsmedel till ett projekt kring riktade sanktioner mot individer för att uppnå fred och medgörlighet.

olika tankar kring hur FN:s sanktionssystem ytterligare skulle kunna förbättras presenterades. Utskottet ser positivt på detta arbete.

Som utskottet har framhållit ovan utvecklas sedvanerätten genom att nya regler accepteras av en överväldigande majoritet av världens stater, inklusive de mest inflytelserika. Ett exempel på en sådan utveckling avser den internationella bekämpningen av terrorism.

I resolution 1368 gör FN:s säkerhetsråd för första gången även en koppling mellan begreppet självförsvar i FN:s stadga (art. 51) och kampen mot internationell terrorism. Från att tidigare ha betraktat internationell terrorism främst som en kriminell handling har tolkningen av FN:s stadga i och med resolution 1368 utvecklats så att storskaliga internationella terroristattacker nu anses vara även ett hot mot internationell fred och säkerhet som utlöser rätten till självförsvar. Värt att notera i sammanhanget är enligt utskottets mening att ett enigt säkerhetsråd står bakom resolutionen och därmed denna tolkning av FN:s stadga, även om tolkningen inte kan inbegripa alla tänkbara terroristangrepp utan främst tar sikte på storskaliga sådana.

Som framgått ovan har frågan om terrorism behandlats från olika utgångspunkter och i olika forum. Utskottet skulle emellertid se det som en fördel om en systematisk och heltäckande diskussion initierades på expertnivå om hur folkrätten kunde utvecklas för att hantera terrorism.

Med vad som ovan anförts anser utskottet att de frågor som motionerna väckt är besvarade och avstyrker därmed motionerna *2002/03:U212 (c) yrkandena 7, 10-12, 2002/03:U228 (fp) yrkandena 5 och 6, 2002/03:U249 (v) yrkandena 5 och 7, 2002/03:U276 (mp) yrkandena 2 och 3, 2002/03:U277 (mp) yrkande 1, 2002/03:U280 (kd) yrkandena 4, 7 och 10, 2002/03:U304 (v) yrkande 3, 2002/03:U322 (m) yrkande 17, 2003/04:U15 (kd) yrkande 1, 2003/04:U215 (kd), 2003/04:U238 (m) yrkande 1, 2003/04:U246 (m) yrkandena 5 och 6, 2003/04:U282 (fp) yrkandena 5, 6, 8 och 9, 2003/04:U289 (m) yrkande 1, 2003/04:U335 (mp) yrkande 10 samt 2003/04:U352 (kd) yrkandena 2 och 10.*

Israel och Palestina

Motionerna

Fredsprocessen

Många motionskrav gäller fredsprocessen i Mellanöstern och möjligheterna att upprätta en internationell övervakningsstyrka för området.

Motionärerna bakom kommittémotion 2003/04:U289 (m) hävdar att Sverige och EU bör stödja fredsprocessen mellan Israel och dess grannar (yrkande 5). Enligt motionärerna står läget i Mellanöstern och väger. Utsikter finns att utvecklingen blir positiv genom att en substantiell fredsprocess leder fram till ett ömsesidigt erkännande mellan Israel och en palestinsk stat. Vidare menar motionärerna att Sverige och EU bör verka för att den s.k. färdplanen för fred förverkligas så att parterna kan enas om att en palestinsk stat skall etableras år 2005 (yrkande 6).

Vänsterpartiet anser, enligt vad som framförs i motion 2002/03:U231 (v) yrkande 8, att Sverige i FN och i EU skall verka för att en internationell övervakningsstyrka sänds till Israel/Palestina.

I kommittémotion 2003/04:U340 (kd) yrkande 5 argumenteras för att Sverige och EU skall verka för att en internationell fredsstyrka under FN:s ledning upprättas i syfte att åstadkomma vapenvila och säkerhet. Därmed främjas hela fredsprocessen.

Kommittémotion 2003/04:U302 (mp) yrkande 1 innehåller förslag om internationell närvaro inom FN:s ram för att säkerställa att den israeliska armén inte kränker palestinier.

Respekt för folkrätten och efterlevnad av FN-resolutioner

Ett flertal motioner riktar in sig på frågeställningar kring efterlevnaden av folkrätten och antagna FN-resolutioner. Vidare innehåller motioner förslag om att erkänna Palestina som stat.

I kommittémotion 2003/04:U259 (s) yrkande 1 begärs att Sverige verkar för att FN skall driva igenom sina redan antagna resolutioner angående Palestina och ser till att de efterlevs. Det viktigaste kravet gäller att Israels ockupation av Palestina måste upphöra.

I partimotion 2002/03:U231 (v) yrkande 1 kräver Vänsterpartiet att Sverige i EU och andra internationella sammanhang verkar för att internationell rätt och FN:s resolutioner efterlevs när det gäller palestinernas rätt till självbestämmande och suveränitet. Vänsterpartimotionen gör också gällande att palestinerna har rätt att utropa en egen suverän stat, dvs. en stat som har kontroll över det egna territoriet, sina gränser och handel samt andra relationer med andra länder (yrkande 4). Vidare anser Vänsterpartiet att Sverige i FN,

EU och andra internationella sammanhang skall verka för palestiniernas rätt till hela östra Jerusalem som huvudstad (*yrkande 7*). Partiet anser också, i partimotion 2003/04:U311 (*v*) *yrkande 2*, att Sverige inom EU-kretsen bör verka för att den israeliska säkerhetstjänsten Mossad förhindras att operera på europeiska flygplatser.

Motionärerna bakom motion 2002/03:U283 (*kd*) *yrkande 2* kräver stöd för FN:s centrala resolutioner såsom resolution 242 från 1967 som talar om återlämnande av ockuperade områden, resolution 338 från 1973 som uppmanar parterna att stoppa all militär verksamhet och genomföra resolution 242 fullt ut och resolution 1397 från mars 2002 som bekräftar säkerhetsrådets vision om en region där två stater, Israel och Palestina, lever sida vid sida inom säkra och erkända gränser.

I kommittémotion 2002/03:U275 (*mp*) *yrkande 2* begär motionärerna att Sverige tar initiativ till att Palestina erkänns som stat. Enligt Osloavtalet skulle den palestinska staten ha etablerats redan 1999.

I en enskild motion, 2002/03:U245 (*s*) *yrkande 2*, framför motionären krav på att Israel måste respektera folkrättens principer och palestiniernas mänskliga rättigheter. Vidare hävdas att Israel måste lämna all ockuperad mark i enlighet med FN:s resolutioner (*yrkande 5*).

Övervåld av parterna

I flera motioner diskuteras övervåld från båda parter i konflikten.

Att Israels självpåtagna rätt att utvisa eller avrätta Arafat kraftfullt måste fördömas är något som motionärerna bakom kommittémotion 2003/04:U259 (*s*) *yrkande 3* betonar. Arafat har ett oerhört symbolvärde för det palestinska folket och symbolvärdet har stigit ju mer hans frihet begränsats. En utvisning eller avrättning av honom skulle väcka ett ramaskri hos det palestinska folket och omöjliggöra att en fredsprocess drivs framåt.

I kommittémotion 2003/04:U340 (*kd*) *yrkande 3* görs gällande att Sverige och EU måste fördöma varje våldshandling i form av självmordsterrordåd eller repressalier för självmordsterrordåd. I alla konflikter är det civila medborgare som drabbas hårdast. Barn på båda sidor i konflikten traumatiseras av våldet och på de palestinska områdena blir, enligt motionärerna, misären allt värre.

Motionärerna bakom kommittémotion 2003/04:U313 (*mp*) *yrkande 4* kräver att de kontinuerliga israeliska våldsövergreppen mot palestinierna, eller som det uttrycks i motionen ”en granne utan armé”, upphör. Också i kommittémotion 2002/03:U275 (*mp*) *yrkande 1* diskuteras Israels krig mot Palestina.

Motionären bakom den enskilda motionen 2002/03:U245 (*s*) *yrkande 1* vill få till stånd ett omedelbart stopp på allt övervåld från israelisk polis och militär. Motionären menar att staten Israel ägnar sig åt statsterrorism genom rena avrättningar som godkänts på hög politisk och militär nivå. Även oskyldiga har drabbats.

Israels bosättningspolitik

Många motioner tar upp den israeliska bosättningspolitiken.

I kommittémotion 2003/04:U259 (s) *yrkande 2* kräver motionärerna ett stopp för bosättningspolitiken. I stället för att lämna ockuperad mark i enlighet med FN:s resolutioner har Israel valt att konfiskera mer och mer palestinsk mark. Palestinska hus rivs för att ge plats åt israeliska bosättningar i en medveten strategi från Israel.

I partimotion 2002/03:U231 (v) *yrkande 2* kräver Vänsterpartiet att Sverige i EU och andra internationella sammanhang skall verka för att den illegala israeliska bosättningspolitiken på ockuperat palestinskt område stoppas. I partimotionens *yrkande 3* framförs kravet att Sverige i EU och andra internationella sammanhang måste motsätta sig ”bantustaniseringen” av de ockuperade palestinska områdena.

Israels barriärbygge

I flera motioner diskuteras det s.k. säkerhetsstängsel som den israeliska staten upprättar i syfte att skydda dess medborgare mot terrorister.

I kommittémotion 2003/04:U259 (s) *yrkande 4* framförs uppfattningen att muren är folkrättsvidrig och därför förtjänar hård kritik. Vänsterpartiet anser, vilket framgår av partimotion 2003/04:U311 (v) *yrkande 1*, att Sverige som enskild stat och som medlem av EU bör verka för att muren mellan Israel och Västbanken rivs. I kommittémotion 2003/04:U340 (kd) *yrkande 4* krävs att byggandet måste stoppas. Motionärerna bakom kommittémotion 2003/04:U313 (mp) anser dels att Sverige i sina bilaterala förbindelser med Israel måste påpeka att bygget av muren innebär en olaglig annektering av palestinska områden (*yrkande 1*), dels att Sverige inom EU och FN måste arbeta för ett fördömande av den mur som Israel bygger (*yrkande 2*). Vidare kräver motionärerna, i *yrkande 3*, att Sverige i sina bilaterala förbindelser med Israel arbetar för att det olagliga bygget av muren omedelbart stoppas och för att redan byggda delar rivs.

Palestinska flyktingar

Palestinska flyktingars situation uppmärksammas av Vänsterpartiet som, i motion 2002/03:U231 (v) *yrkande 5* och *6*, kräver dels att de flyktingar som önskar återvända till sina hem skall tillåtas göra detta, dels att kompensation för förlust av egendom i enlighet med internationell lag och sedvanerätt skall utbetalas av den israeliska regeringen eller ansvarig myndighet till de palestinier som väljer att inte återvända. Partiet påtalar att de palestinska flyktingarnas rätt att återvända är inskriven i internationell rätt och att de palestinska flyktingarna har väntat i över 50 år på att få flytta ut ur sina läger och få återvända till sina hem, eller åtminstone få en plats i hemområdet att bo på och en kompensation som gör det möjligt att skapa en framtid. Vänsterpartiet noterar

att de palestinska barn som nu växer upp i flyktinglägren är den fjärde generationen som lever utanför hemlandet.

Utskottets överväganden

Svensk politik har alltid varit att försvara folkrätten och slå fast respekten för säkerhetsrådets resolutioner.

Inledningsvis vill utskottet framhålla att detta betänkande fokuserar på de rent folkrättsliga aspekterna av konflikten mellan Israel och Palestina. Situationen vad gäller brott mot de mänskliga rättigheterna av såväl den israeliska staten som av den palestinska myndigheten behandlas i utskottets betänkande 2003/04:UU9.

Läget i konflikten i Mellanöstern är alltför mycket allvarligt. Den politiska processen står still och våldsnivån är fortsatt hög. Utskottet anser att terroristattacker aldrig kan rättfärdigas. Fortsatt våld i regionen ger inga fördelar åt någondera sidan. Utskottet fördömer alla våldshandlingar mot oskyldiga civila, vare sig det är palestinier eller israeler som drabbas. Palestinska självmordsbombningar kan aldrig ursäktas. De måste upphöra för att israeler och palestinier skall kunna leva i fred och harmoni. Den palestinska myndigheten måste agera för att förhindra palestinska terrordåd och andra våldshandlingar. Utskottet ser med stort allvar på israeliska anfall mot palestinska civila och militära mål. Utskottet konstaterar att Sverige och EU i ett flertal uttalanden har krävt att Israel skall upphöra med de utomrättsliga avrättningarna av palestinska ledare, vilket på senare tid har upprepats.

I dagsläget förmår inte parterna själva att nå en fredsuppgörelse eller att uppfylla den i april 2003 presenterade färdplanen för fred (*The Road Map*). Sverige och Europeiska unionen har verkat för att fredsprocessen får en fortsättning och, trots svårigheterna, för att konfliktens parter inte bryter mot folkrätten inklusive det internationella regelverket om de mänskliga rättigheterna och den humanitära rätten. I fall där så skett har Sverige och EU reagerat.

Målet för Sveriges och EU:s Mellanösternpolitik är att bidra till en rättvis, varaktig och allomfattande fred mellan Israel och dess grannar. Detta förutsätter säkra och erkända gränser i området samt bildandet av en självständig palestinsk stat. Att upprätta en palestinsk stat och normalisera de bilaterala förbindelserna mellan länderna utgör fredsprocessens logiska slutmål. Utgångspunkten för en fredlig lösning på Mellanösternkonflikten, både i Oslo-processen och i kvartettens (bestående av USA, EU, Ryssland och FN) färdplan, har varit 1967 års gränser och principen om land för fred. Hela regionens framtid hänger på att den israelisk-palestinska konflikten kan avslutas genom en fredlig, hållbar och rättvis lösning enligt folkrättens regler och att de relevanta FN-resolutionerna uppfylls och genomförs. En hållbar fred i regionen är inte heller möjlig utan fredsavtal också mellan Israel och Syrien samt Israel och Libanon.

Sverige och EU har, bl.a. för att hävda folkrättens principer, sedan länge ställt sig bakom någon form av internationell närvaro i området. Utskottet vill i detta sammanhang notera att det i färdplanen nämns en övervakningsmekanism som kvartetten skall ha ansvaret för. Utskottet anser att Sverige och EU bör fortsätta att driva denna fråga i nära samråd med USA och övriga medlemmar av kvartetten.

Kvartetten framstår dock alltså som passiv och parterna förefaller ovilliga eller oförmögna att genomföra färdplanen. Sverige anser att kvartetten måste aktiveras och sätta press på parterna att genomföra färdplanen. Utskottet menar att det är av stor vikt att USA åter engagerar sig mer intensivt i regionen och, tillsammans med alla inblandade parter, söker en lösning på problemen. I den rådande situationen, då behovet av engagemang av utomstående blivit större, anser utskottet att EU måste agera mer kraftfullt och med större enighet för att bidra till att parterna återupptar arbetet med fredsprocessen. Ett exempel på Sveriges bidrag i detta viktiga arbete är de möten med företrädare för Genèveinitiativet som representanter för riksdag och regering hade i februari.

Genèveinitiativet, som offentliggjordes formellt i Schweiz i december 2003, har förhandlats fram av framträdande israeler och palestinier. Initiativet skiljer sig på viktiga punkter från tidigare fredsförslag i och med att det även innehåller konkreta förslag till lösningar av frågor som de israeliska bosättningarna, den palestinska flyktingfrågan, Jerusalem, de heliga platserna, gränser och status. Genèveinitiativet behöver inte anses stå i motsättning till färdplanen för fred utan är ett konkret förslag på en permanent lösning enligt färdplanens tredje fas. Utskottet ser därför positivt på initiativet, som bl.a. visar på att det även i ett känsligt läge finns möjlighet till fortsatta förhandlingar.

Utskottet menar att även om den s.k. Barcelonaprocessen inte är en del av fredsprocessen i Mellanöstern utan drivs parallellt och självständigt så påverkas den politiska utvecklingen i regionen av processen. Det är för närvarande det enda forum förutom FN där israeler och araber möts på ministernivå. Inom Barcelonaprocessen finns flera parlamentariska forum, och för närvarande pågår ett arbete för att upprätta en parlamentarisk församling för Barcelonaprocessen.

Bosättningar på av Israel ockuperad mark är illegala och Sverige och EU har därför konsekvent protesterat mot Israels bosättningspolitik. Det är otillfredsställande att Israel under senare år fortsatt att bygga nya bosättningar och att utvidga de befintliga. Den fortsatta bosättningspolitiken lägger ytterligare hinder i vägen för en tvåstatslösning grundad på folkrätten, inklusive säkerhetsrådets resolutioner.

Sverige och EU har vidare uppmanat Israel att stoppa bygget av barriären. Uppförandet av barriären strider mot folkrätten när det sker på ockuperad palestinsk mark. Byggandet får dessutom allvarliga humanitära konsekvenser för stora delar av den palestinska befolkningen. Dessutom kan barriären komma att försvåra möjligheten till en framtida tvåstatslösning. Problemati-

ken har tagits upp i EU:s anförande i FN:s säkerhetsråd i oktober 2003 samt i den resolution (ES-10/13) som presenterades av EU och som FN:s generalförsamling antog samma månad. I resolutionen förklaras byggandet på ockuperad palestinsk mark vara folkrättsstridigt. FN:s generalsekreterare har i en rapport i november 2003 konstaterat att Israel inte uppfyllt resolutionens krav om att stoppa byggandet. FN:s generalförsamling antog i december en resolution (ES-10/14), i vilken Internationella domstolen (ICJ, International Court of Justice) ombads avge ett rådgivande yttrande över de juridiska konsekvenserna av Israels uppförande av en barriär på ockuperat område. ICJ, som är FN:s högsta juridiska organ, inbjöd därefter stater att till domstolen inkomma med information i frågan. Närmare 50 länder, däribland Sverige, och ett antal organisationer har skickat in inlagor till domstolen. I den svenska inlagan görs bedömningen att barriären, som uppförs delvis på ockuperad mark, strider mot folkrätten.¹³ Den muntliga delen av förhandlingarna pågick den 23–25 februari 2004. Om domstolen beslutar att avge ett rådgivande yttrande förväntas dessa dröja ett antal månader.

Enligt utskottets mening kommer barriären att göra livet svårare för dem som bor i dess närhet. Israel har inte formellt annekterat det palestinska område som ligger mellan barriären och gränsen till Israel. Områdets folkrättsliga status har inte förändrats. Den konfiskering av mark som Israel gör för att bygga barriären strider mot den humanitära rättens skydd för enskild och allmän egendom på ockuperat område. Enligt utskottets mening är detta oacceptabelt.

Barriären kommer att påverka palestinier på båda sidor. Utskottet finner det angeläget att Sverige och EU inom olika internationella forum kommer att fortsätta att kräva att Israel respekterar folkrätten, inte minst förbudet mot annektering. Israel måste fortsatt avkrävas att som ockupationsmakt agera i enlighet med den humanitära rätten. Palestinierna väster om barriären måste tillåtas bo kvar. Det är oacceptabelt om palestinier förvisas från sina hem, vägras tillträde till sin jordbruksmark eller på annat sätt får sin rörelsefrihet begränsad.

Utskottet anser att ökade krav fortsatt bör ställas på den israeliska regeringen, både enskilt och genom EU och FN, att upphöra med byggandet av barriären.

Med vad som ovan anförts anser utskottet att de frågor som motionerna väckt är besvarade och avstyrker därmed motionerna 2002/03:U231 (v) yrkandena 1–8, 2002/03:U245 (s) yrkandena 1, 2 och 5, 2002/03:U275 (mp) yrkandena 1 och 2, 2002/03:U283 (kd) yrkande 2, 2003/04:U259 (s) yrkandena 1–4, 2003/04:U289 (m) yrkandena 5 och 6, 2003/04:U302 (mp) yrkande 1, 2003/04:U311 (v) yrkandena 1 och 2, 2003/04:U313 (mp) yrkandena 1–4 samt 2003/04:U340 (kd) yrkandena 3–5.

¹³ Den svenska inlagan till Internationella domstolen har publicerats på regeringens hemsida:
http://www.utrikes.regeringen.se/fragor/geografiska_omraden/mellanostern/pdf/sv_inlaga_icj.pdf

Internationella brottmålsdomstolen m.m.

Motionerna

I kommittémotion 2003/04:U282 (*fp*) *yrkande 11* hävdas att Sverige bör driva på så att fler stater, inklusive USA, ratificerar Romstadgan om den permanenta internationella brottmålsdomstolen (ICC). Motionärerna önskar också, i *yrkande 12*, uppmärksamma frågan om åtal mot amerikanska medborgare i den permanenta internationella brottmålsdomstolen. Enligt motionärerna bör inget lands medborgare som begår allvarliga brott mot mänskligheten kunna gå säkra från att ställas inför domstolen. Sverige bör verka för att EU-länder inte ingår bilaterala överenskommelser med USA om att avskriva möjligheten att inför ICC åtala amerikanska militärer och diplomater.

I kommittémotion 2003/04:U16 (*mp*) *yrkande 2* begär motionärerna att Sverige skriver under och ratificerar avtalet om immunitet och privilegier för ICC-anslutna. Regler om immunitet och privilegier skapar förutsättningar för att vittnen och offer samt domstolens företrädare och tjänstemän skall kunna utföra sitt arbete så effektivt som möjligt.

Regeringen bör, enligt motionärerna bakom kommittémotion 2002/03:U258 (*mp*) *yrkande 2*, verka både nationellt och internationellt för att Saddam Hussein ställs inför den internationella brottmålsdomstolen, i synnerhet för sina brott mot sitt eget folk, mot det kurdiska folket och mot andra minoriteter.

I kommittémotion 2003/04:U14 (*m*) *yrkande 9* diskuteras situationen i Afghanistan. Motionärerna anser att Sverige bör vara berett att där göra större fredsfrämjande insatser, vilket skulle bidra till förutsättningar för ökad respekt för mänskliga rättigheter och demokrati i landet.

I den enskilda motionen 2002/03:U297 (*mp*) begärs i *yrkande 6* både en sanningskommission och ett förfarande i den internationella brottmålsdomstolen för att klarlägga ansvaret för olika övergrepp i Afghanistan. Vidare hävdas behovet av förlängd och förstärkt internationell närvaro i Afghanistan för skydd och observation (*yrkande 2*). Motionären anser att Sverige bör poängtera USA:s särskilda moraliska ansvar för återuppbyggnaden av Afghanistan (*yrkande 8*). Vidare måste Pakistan förmås att underteckna Genèvekonventionen om flyktingar (*yrkande 5*).

Utskottets överväganden

Internationella brottmålsdomstolen (ICC)

Den 1 juli 2002 trädde Romstadgan för den internationella brottmålsdomstolen (ICC, International Criminal Court) i kraft. Därmed kunde domstolen,

som har sitt säte i Haag, träda i funktion. Under 2003 har val av domare, åklagare och biträdande åklagare till domstolen ägt rum och invigningen av domstolen kunnat ske.

Sverige och Europeiska unionen har från början varmt stött upprättandet av brottmålsdomstolen, vars inrättande kanske är att betrakta som den största händelsen inom folkrätten sedan FN-stadgans tillkomst för mer än 50 år sedan. Genom brottmålsdomstolen tas ett viktigt steg bort från straffrihet för grova brott mot den humanitära rätten.

Europeiska unionen har under 2003 bekräftat sin bestämda avsikt att samarbeta med domstolen. Den gemensamma ståndpunkt om den internationella brottmålsdomstolen som Europeiska unionen antog under svenskt ordförandeskap den 11 juni 2001 reviderades och förstärktes under 2002 och 2003. En handlingsplan har upprättats i syfte att samordna unionens aktiviteter till stöd för domstolen och för att bibehålla Romstadgans integritet.

Utskottet vill samtidigt framhålla Romstadgans centrala *komplementaritetsprincip*, som anger att ICC får träda in endast om det inte finns någon stat som kan och vill lagföra för internationella brott. Romstadgan utgör således ett incitament för stater att själva åtala och stärker därmed trenden under senare år att åtala och döma för krigsförbrytelser och kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Utskottet har tidigare välkomnat ansträngningarna att upprätta den internationella brottmålsdomstolen och anser det ytterst värdefullt att den nu trätt i funktion och kan bemöta bristande åtgärder på nationell nivå och komma till rätta med den straffrihet som har förekommit för bl.a. folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

Hittills har 92 länder ratificerat Romstadgan – däribland Sverige och samtliga övriga EU-länder.¹⁴ Kina, Indien, Pakistan, Indonesien och Turkiet är några av de länder som inte har skrivit under fördraget. Det finns också länder som har skrivit under, men som inte har ratificerat, Romstadgan. Bland dessa finns USA, Israel, Egypten, Iran och Ryssland. Sverige arbetar tillsammans med övriga EU-länder för att förmå fler stater att ansluta sig till Romstadgan för att därigenom göra domstolen till den globala kraft mot straffrihet för de allra grövsta brotten, som är dess främsta syfte. Sverige och Europeiska unionen har även på olika sätt försökt påverka USA, som genom sin nuvarande inställning till Romstadgan har en negativ inverkan på ratifikationsprocessen i vissa länder.

Utskottet finner det ytterst beklagligt att USA fortsätter sina ansträngningar att förmå länder att ingå bilaterala avtal i syfte att staterna skall förbinda sig att inte överlämna amerikanska medborgare till domstolen. EU har, med svenskt stöd, antagit slutsatser innehållande vissa principer som skall beaktas av EU-staterna i deras förhållande till USA i frågan. Av dessa principer framgår att EU bestämt tar avstånd från det amerikanska förslaget till dylika avtal. Enligt EU:s tydliga riktlinjer för de länder som väljer att sluta avtal med USA måste avtalen slå fast att inga krigsförbrytare får förbli ostraffade och att

¹⁴ Avseende den svenska ratifikationen hänvisas till justitieutskottets betänkande 2000/01:JuU30 Internationella brottmålsdomstolen.

amerikaner som utlämnas till USA i stället för till ICC därför måste ställas inför rätta i amerikanska domstolar, samt att avtalen aldrig kan omfatta alla amerikaner utan endast personer utsända av den amerikanska regeringen.

Inget EU-land har slutit något avtal med USA om att inte överlämna amerikanska medborgare för lagföring av ICC. Sverige och EU har vidare aktivt arbetat för att uppmärksamma tredjeland på EU:s vägledande principer och hjälpa tredjeland att stå emot amerikanska påtryckningar. Flera länder utanför EU har med stöd i rådsslutsatserna avböjt de amerikanska förslagen.

Sverige har i februari 2004 undertecknat avtalet om immunitet och privilegier för Internationella brottmålsdomstolen. Enligt vad utskottet erfarit pågår arbetet med en proposition om avtalet, och arbetet med den beräknas vara klart under våren 2004 så att en proposition kan föreläggas riksdagen för beslut. Därefter kan Sverige ratificera avtalet.

Enligt vad utskottet inhämtat har Sverige varit mycket aktivt i att effektivisera EU:s arbete. Det bör framhållas att det var under det svenska ordförandeskapet i EU 2001 som den första gemensamma ståndpunkten om ICC antogs, och Sverige har sedan dess följt upp detta arbete bl.a. genom den handlingsplan som nyligen antogs av ministerrådet. Utskottet välkomnar detta arbete och stöder vidare regeringens fortsatta ansträngningar att, både på egen hand och i samarbete med andra länder, främst inom Europeiska unionen, ge domstolen och dess stadga starkt stöd.

Afghanistan

Utskottet vill inledningsvis hänvisa till det seminarium som hölls i riksdagen i november 2003 om situationen i Afghanistan. Utskottet anser att den nuvarande situationen och säkerhetsläget i Afghanistan ger anledning till oro. En bred internationell närvaro är nödvändig för att förbättra säkerhetssituationen och för att stödja återuppbyggnadsarbetet. Sverige har sedan årsskiftet 2001/02 deltagit med enheter i den internationella säkerhetsstyrkan i Kabul. Delar av den styrkan, främst stabs- och samverkansofficerare, kommer att fortsätta sin tjänstgöring där. Regeringen har vidare nyligen beslutat att bidra med svensk militär räddningstjänstpersonal till Kabuls internationella flygplats. Det svenska engagemanget är ett viktigt led i en strävan att bidra till utveckling, fred och säkerhet i Afghanistan. Regeringen har i proposition 2003/04:71 föreslagit att riksdagen medger att regeringen ställer en väpnad styrka bestående av högst 150 personer till förfogande för deltagande inom ramen för Internationella säkerhetsstyrkan i Afghanistan (ISAF). Propositionen bereds för närvarande av riksdagen.

Sverige stöder vidare FN:s centrala roll i återuppbyggnadsarbetet genom representanter i FN-missionen Unama och andra FN-organ. På det humanitära området är Sverige sedan länge aktivt i minröjningsarbetet och verkar kraftfullt för att avvärpa barnsoldater och ge stöd till barnens återanpassning till samhället. Det är utskottets uppfattning att situationen i Afghanistan måste fortsätta att ges hög prioritet på världssamfundets dagordning. Hela det inter-

nationella samfundet, inklusive USA, har ett stort ansvar i arbetet med att förbättra situationen och säkerhetsläget i landet.

Afghanistan är inte part till Romstadgan, och förutsättningar för att låta Internationella brottmålsdomstolen klarlägga ansvaret för olika övergrepp i Afghanistan är inte uppfyllda. De brottstyper som domstolen har mandat att döma för är folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Det gäller dock bara brott som begåtts efter det att domstolen formellt inrättades den 1 juli 2002.

Saddam Hussein

I december 2003 nåddes världen av uppgiften om att Saddam Hussein gripits. USA har i januari 2004 tillkännagivit att Saddam Hussein har krigsfångestatus, vilket betyder att han kommer i åtnjutande av det rättsskydd som föreskrivs för krigsfångar i Genèvekonventionen. Konventionen är en uppsättning internationellt erkända regler för hur fångar skall behandlas. Bland annat ges fångar rätt att ta emot besök av personal från Internationella rödakorskommittén. ICRC-personal, som bl.a. har till uppgift att övervaka att Genèvekonventionen respekteras, besökte i februari 2004 Saddam Hussein i dennes cell.

Utskottet menar att Saddam Hussein byggde upp en diktatur som utgjorde ett hot både mot den egna befolkningen och mot omvärlden. Utskottet har på annat håll i detta betänkande tagit ställning till frågan huruvida det var folkrättsligt riktigt att invadera Irak. Med dessa ställningstaganden som grund bör det mot bakgrund av regimens grova brott mot de mänskliga rättigheterna anses värdefullt att Saddam Hussein har kunnat gripas. Förutsättningarna, vilka utskottet redogjort för i det ovanstående, för att ställa honom inför Internationella brottmålsdomstolen är dock inte uppfyllda. Utskottet förutsätter dock att Saddam Hussein kommer att ställas till svars för sina oförrätter i enlighet med andra internationella rättsliga normer.

Med vad som ovan anförts anser utskottet att de frågor som motionerna väckt är besvarade och avstyrker därmed motionerna 2002/03:U258 (mp) yrkande 2, 2002/03:U297 (mp) yrkandena 2, 5, 6 och 8, 2003/04:U14 (m) yrkande 9, 2003/04:U16 (mp) yrkande 2 samt 2003/04:U282 (fp) yrkandena 11 och 12.

Traktaträtt och specifika konventioner, ratificeringar m.m.

Motionerna

Flera motionskrav gäller svensk ratifikation av eller krav på omarbetningar av redan befintliga internationella konventioner och tilläggsprotokoll. Andra motioner innehåller förslag på nya konventioner.

Ett flertal motioner, såsom motionerna 2002/03:U287 (*mp, s, fp, v, c*) yrkande 1, 2003/04:U16 (*mp*) yrkande 4, 2003/04:U337 (*s*) yrkande 2, 2003/04:K418 (*fp*) yrkande 1, 2003/04:L350 (*c*) yrkande 20, 2003/04:U282 (*fp*) yrkande 19 och tar ställning för att Sverige i FN bör verka för att en särskild konvention om rättigheter, och frihet från diskriminering, avseende sexuell läggning och könstillhörighet antas.

I kommittémotion 2003/04:U282 (*fp*) yrkande 16 önskar motionärerna se en omarbetning av FN:s konvention mot rasdiskriminering eftersom det i dag inte bara är högerextrema hot som underminerar demokratin i världen. Aggressivitet inspirerad av traditionell vänsterretorik är lika destruktiv som rasism och respekterar inte alla människors lika värde. Mot bakgrund av detta bör FN:s konvention mot rasdiskriminering revideras och vidgas så att den inbegriper alla typer av hatpolitik och alla politiska aktiviteter som bygger på våldsamma angrepp mot vissa grupper eller vissa politiska arbetssätt.

Motionärerna bakom kommittémotionerna 2003/04:U15 (*kd*) yrkande 4 och 2003/04:U352 (*kd*) yrkande 1 önskar en sammanställning av de konventioner från FN, Europarådet och ILO som Sverige inte undertecknat och ratificerat. Regeringen bör redovisa vilka internationella konventioner och tilläggsprotokoll som Sverige inte har ratificerat och tydligt förklara varför så är fallet. Motionärerna menar att Sverige bör föregå med gott exempel och skriva under och ratificera så många konventioner som möjligt i syfte att öka möjligheterna att andra länder följer efter och gör samma sak.

Genom partimotion 2002/03:Ju278 (*v*) yrkande 2 framför Vänsterpartiet krav på att Sverige måste underteckna och ratificera tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen om mänskliga rättigheter. I kommittémotion 2003/04:U243 (*v*) begärs att Sverige skall arbeta för att ett tilläggsprotokoll till FN-konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK) antas. Det är svårt att förstå varför regeringen motarbetar en utveckling som skulle stärka ESK-rättigheterna och tydliggöra att de har samma status som de medborgerliga och politiska rättigheterna, dvs. att de mänskliga rättigheterna är "universella, inbördes beroende av varandra och odelbara". Sverige bör därför fortsättningsvis arbeta för att ett tilläggsprotokoll till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK) antas.

Enligt kommittémotion 2002/03:U313 (c) yrkande 23 har konventionerna om mänskliga rättigheter med åren blivit många och därmed tillsammans relativt heltäckande. Även vissa gruppers rättigheter har lyfts fram under årens lopp. Konventioner och förklaringar har uppmärksammat exempelvis barns, kvinnors, funktionshindrades, minoriteters och ursprungsfolks utsatta situation i skilda avseenden och slagit fast rättigheter. FN:s förklaring om mänskliga rättigheter om att ingen får diskrimineras på grund av "ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt" behöver kompletteras med diskriminering på grund av sexuell läggning.

I kommittémotion 2003/04:U16 (mp) yrkande 1 begär motionärerna att Sverige bör verka för ett tilläggsprotokoll till FN-konventionen och ESK-rättigheterna. Av de sex stora MR-konventioner som finns är det bara ESK-konventionen som saknar ett tilläggsprotokoll. Syftet med protokollet var att ge individer och/eller grupper möjlighet att klaga till FN:s granskningskommitté för ESK-rättigheter om konventionsrättigheterna kränkts, exempelvis vad gäller individers rätt till utbildning, arbete, rätten att bilda fackförbund, rätten till mat och bostad, rätten till hälsa och en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet. Situationen för många migrantarbetare är, även i Sverige, alltför ofta dålig. Motionärerna bakom kommittémotion 2003/04:U321 (mp) önskar därför att Sverige skall ratificera FN:s konvention för skydd av migrantarbetares och deras familjers rättigheter.

I den enskilda motionen 2003/04:U317 (mp) yrkande 2 begärs att Sverige undertecknar och ratificerar FN:s legosoldatskonvention. Sverige bör i internationella sammanhang motverka och ifrågasätta att företag erbjuder stater professionella militära tjänster.

Utskottets överväganden

Utskottet konstaterar inledningsvis att internationell rätt omfattar ett mycket stort antal internationella, globala som regionala, konventioner och avtal. Utrikesdepartementet publicerar Sveriges internationella överenskommelser (SÖ) från år 1999 och framåt, samt vissa äldre ofta efterfrågade överenskommelser, på Internet. Vidare kan nämnas att det av FN-stadgans artikel 102 framgår att varje traktat som ingås av medlemsstaterna skall registreras hos FN:s sekretariat och av detta offentliggöras.

Utskottet har vidare inhämtat att en identifiering av internationella, såväl globala som regionala, konventioner och avtal som Sverige tillträtt eller skulle kunna tillträda skulle bli omfattande. Det kan noteras att enbart FN registrerat ungefär 10 000 internationella avtal och – som jämförelse – att UD:s eget traktatregister över avtal som Sverige ingått omfattar omkring 5 000 avtal, ungefär lika fördelat på bilaterala och multilaterala avtal. Bara en redogörelse för potentiella avtal på MR-området skulle kräva en omfattande utredning. Som bilaga till detta betänkande läggs en förteckning över länder,

inklusive Sverige, som ratificerat ett trettiotal olika FN-konventioner på MR-området (*bilaga 2*).

Utskottet instämmer i bedömningen att det är viktigt att Sverige föregår med gott exempel i folkrättsliga överväganden och diskussioner om huruvida internationella överenskommelser och konventioner skall undertecknas och ratificeras. Utskottet finner dock inget egenvärde i att Sverige skulle vara part till så många konventioner som möjligt. Ett stort antal konventioner från FN, Europarådet och ILO är i dag obsoleta och har ersatts av nyare konventioner även om de äldre konventionerna formellt sett fortsatt existerar. Utskottet kan inte anse det ändamålsenligt att avkräva att en lista över dessa äldre obsoleta konventioner publiceras. Betydande svårigheter finns också att på annat sätt än vad som ovan beskrivits finna former för en presentation och redovisning av svenska överväganden i fråga om enskilda konventioner.

Utskottet vill beträffande nyare konventioner som Sverige inte blivit part till hänvisa till överväganden redovisade i regeringens skrivelse 2003/04:20 Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. Skrivelsen behandlas i utrikesutskottets betänkande 2003/04:UU9. Utskottet vill också särskilt betona att det, i enlighet med den nationella handlingsplan för de mänskliga rättigheterna som skrivelse 2001/02:83 En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna hänvisar till (avsnitt 5.2 s. 23 f.), pågår ett arbete i en interdepartemental arbetsgrupp för att se över frågan om vilka konventioner som bör ratificeras och därmed eventuella ytterligare ratifikationer. Det kan därmed konstateras, menar utskottet, att frågan om ratifikationer av olika konventioner får en tillfredsställande beredning inom ramen för regeringens arbete.

Tilläggsprotokoll till FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

När det gäller frågan om ett tilläggsprotokoll till *FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* noterar utskottet att regeringen i skrivelse 2003/04:20 Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik förklarar följande:

De senaste åren har frågan om ett tilläggsprotokoll till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter diskuterats inom FN. Ett protokoll skulle möjliggöra för individer att klaga på sin stat för att den inte skyddar individens ekonomiska, sociala eller kulturella rättigheter. En liknande mekanism finns redan för konventionen för de medborgerliga och politiska rättigheterna.

Under år 2003 har en arbetsgrupp upprättats under FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna för att överväga förslag till ett tilläggsprotokoll till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Sverige kommer att aktivt delta i arbetsgruppens diskussioner om ett tilläggsprotokoll, även om regeringen inte är övertygad om att ett sådant protokoll är det bästa sättet att främja dessa rättigheter. Dessutom kommer Sverige att verka för att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna på ett effektivt sätt drivs inom övriga delar av FN-systemet, inte minst på utvecklingssidan.

Utskottet står bakom denna politik.

FN:s konvention om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering

Utskottet vill starkt betona alla människors lika värde och rättigheter. Ingen får diskrimineras eller hindras från att utnyttja sina rättigheter på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning eller politisk eller annan uppfattning. Skyddet mot diskriminering är en av hörnstenarna i arbetet för de mänskliga rättigheterna.

Det främsta internationella instrumentet för att motverka etnisk diskriminering utgörs av *FN:s konvention om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering* (CERD, Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) som antogs i New York 1965. Konventionen innefattar förbud av rasistiska och fascistiska organisationer och syftar till att garantera alla människor, oavsett ursprung, absolut och fullständig rätt till alla tänkbara mänskliga rättigheter. Uttrycket ”rasdiskriminering” avser varje skillnad, undantag, inskränkning eller företräde på grund av ras, hudfärg, härstamning eller nationellt eller etniskt ursprung, som har till syfte eller verkan att omindetgöra eller inskränka erkännandet, åtnjutandet eller utövandet, på lika villkor, av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller andra områden av det offentliga livet.

Enligt rasdiskrimineringskonventionen åtar sig konventionsstaterna att fördöma [kolla*] all form av rasdiskriminering och att med alla tillgängliga medel bedriva en politik som leder till avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Konventionsstaterna förbinder sig också att stifta lagar som förbjuder rasdiskriminering samt bekämpa fördomar som kan leda till rasdiskriminering.

Enligt artikel 2 i rasdiskrimineringskonventionen skall staten vidta ett antal olika åtgärder för att bekämpa rasism. Flera olika typer av insatser behövs för att bekämpa brottslighet med anknytning till rasism och främlingsfientlighet. Detsamma gäller, vilket även diskuteras i utskottets betänkande 2003/04:UU9, möjligheterna att bekämpa politiska aktiviteter som bygger på våldsamma angrepp och hat mot vissa grupper eller vissa politiska arbetsformer. Endast lagstiftning är inte tillfyllest enligt utskottets uppfattning. Det krävs samarbete mellan olika myndigheter, kunskap och utbildning men även uppföljning av nyare regler för att utvärdera om reglerna fungerar i enlighet med sina syften. Rättsvårdande myndigheter och domstolar har en särskilt viktig uppgift att fylla i dessa sammanhang.

Principen om icke-diskriminering utgör grunden för hela det system av rättsregler som skapats för de mänskliga rättigheterna. I *FN:s konvention om de medborgerliga och politiska rättigheterna* stadgas att ingen åtskillnad får göras på grundval av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung, egendom, härstamning eller annan ställning. I rasdiskrimineringskonventionen inkluderas däremot inte politiska åsikter som diskrimineringsgrund.

Enligt utskottets mening är det angeläget att verka för att alla stater förmås efterleva redan gjorda konventionsåtaganden. Utskottet bedömer vidare att en omförhandling av konventionen kan vara svår att få till stånd. I sammanhanget kan konstateras att det vid Interparlamentariska unionens session i Santiago de Chile våren 2003 antogs en resolution som uppmanar FN att utsträcka den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering till att också omfatta politiska aktiviteter som härstammar från hat och våld.¹⁵

Utskottet vill vidare framhålla att FN:s MR-kommission vid FN:s världskonferens mot rasism, främlingsfientlighet och relaterad intolerans 2001 rekommenderades att förbereda kompletterande internationella normer för att stärka och uppdatera internationella instrument mot rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och relaterad intolerans i alla dess aspekter.

Utskottet konstaterar också att *Europakonventionens* artikel 14 innehåller ett diskrimineringsförbud. Även i EG-rätten, till exempel artikel 13 i *EG-fördraget* och artikel 21 i *EU-stadgan*, finns bestämmelser varigenom diskriminering förbjuds. Utskottet anser också att det förslag till fördrag om upprättande av ett konstitutionellt fördrag för Europeiska unionen, som sammansatta konstitutions- och utrikesutskottet behandlat i betänkande 2003/04:KUU1, innehåller tydliga och adekvata bestämmelser varigenom diskriminering förbjuds.

Ett förbud mot diskriminering finns även i regeringsformen. Enligt andra kapitlet, som behandlar de grundläggande fri- och rättigheterna, får lag eller annan föreskrift inte missgynna medborgare därför att han eller hon med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör minoritet. I Sverige finns sedan juli 2003 även lagen (2003:306) om förbud mot diskriminering som ytterligare förstärker diskrimineringsskyddet.

Tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen

Utskottet konstaterar att *Europakonventionen* i artikel 14 innehåller ett diskrimineringsförbud. Ett tilläggsprotokoll 12 till konventionen, som innehåller ett generellt diskrimineringsförbud, har nyligen antagits. Enligt utskottets mening har tilläggsprotokollet fått en mycket allmänt hållen utformning, eftersom protokollet är avsett att täcka många praktiska situationer. Det reella innehållet i förbudet kommer därför att bli beroende av Europadomstolens tolkning av protokollet. Därmed går det inte heller att förutse diskrimineringsförbudets verkliga innebörd i enskilda, konkreta situationer förrän det finns en utvecklad rättspraxis med avgöranden från Europadomstolen. Utskottet konstaterar att regeringen alltsedan förhandlingarna om protokollet började har uttalat sig för ett separat instrument med mer utvecklade och precisa bestämmelser för att mer effektivt kunna främja kampen mot diskriminering. Utskot-

¹⁵ *Parliaments' Role in Strengthening Democratic Institutions and Human Development in a Fragmented World* (Resolution adopted unanimously by the 108th Conference, Santiago de Chile, 11 April 2003).

tet delar denna uppfattning. Protokollets vida tillämpningsområde gör också att staten mycket väl kan anses ansvarig för handlingar som vidtas av enskilda, t.ex. hyresvärdar, restaurangägare eller arbetsgivare. Enligt utskottets mening skall åtgärder mot sådan diskriminering i första hand hanteras i nationell lagstiftning.

I dagsläget har 33 av Europarådets 45 medlemsstater undertecknat tilläggsprotokoll 12. Endast fem stater – Bosnien-Hercegovina, Kroatien, Cypern, Georgien och San Marino – har ratificerat protokollet. Protokollet har ännu inte trätt i kraft. Utskottet anser det rimligt att det får ankomma på regeringen att avgöra om och i så fall när tilläggsprotokollet bör undertecknas och ratificeras.

Sexuell läggning och könstillhörighet

Rätten till frihet från diskriminering och från förföljelse på grund av *sexuell läggning* och *könstillhörighet* har vunnit ett mer världsomfattande erkännande först under senare år. Sexuell läggning finns därför inte uttryckligen upptaget bland diskrimineringsgrunderna i FN:s konventioner om mänskliga rättigheter. Senare har dock både FN:s kommitté för mänskliga rättigheter och kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter haft anledning att fastslå att diskrimineringsförbudet i FN:s två centrala konventioner för mänskliga rättigheter (ICCPR och ICESCR) även omfattar sexuell läggning.

Inte heller *Europakonventionen* från 1950 innehåller uttryckligen sexuell läggning som diskrimineringsgrund. Även här har senare praxis slagit fast att konventionens diskrimineringskydd omfattar sexuell läggning.

Frågor om skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning har inom Europeiska unionen diskuterats under senare år. Genom en ändring av *EG-fördraget* 1997 infördes en artikel 13 som fastställer en befogenhet för rådet att besluta om åtgärder för att bekämpa sådan diskriminering. Under 2000 antogs ett direktiv (2000/78/EG) om en allmän ram för likabehandling i arbetslivet som även omfattar sexuell läggning. Samma år antog ministerrådet en gemenskapens handlingsplan mot diskriminering (2001–2006) som även omfattar sexuell läggning. Sexuell läggning finns också upptaget i diskrimineringsförbudet i *EU:s stadga* om de grundläggande rättigheterna (artikel 21).

Samtidigt som skyddet mot diskriminering på grund av sexuell läggning utvecklats i Sverige med flera länder så finns det i FN-sammanhang alltjämt ett utbrett motstånd mot att ens omnämna dessa frågor. Det är utskottets uppfattning att en attitydförändring bland FN:s länder kan påskyndas genom att frågorna successivt tas upp i olika FN-forum. I FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna 2000 tog Sverige initiativ till att föra in ett uttryckligt fördömande av summariska avrättningar av personer på grund av deras sexuella läggning i det resolutionsförslag om summariska avrättningar som Sverige årligen lägger fram. Detta utgjorde det första omnämmandet av sexuell läggning i en FN-resolution. Formuleringen har trots motstånd från vissa länder kunnat bibehållas och ingår även i den text som antogs av kommissionen 2003. Vidare valde Sverige vid kommissionens möte 2003 att upp-

märksamma frågan genom ett anförande av Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO). Under 2004 års session av kommissionen stödde Sverige ett av Brasilien framlagt resolutionsförslag om skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning. Också detta bidrog, även om resolutionsförslaget inte kunde antas vid årets session, till att frågan fördes upp på FN:s dagordning.

Utskottet välkomnar dessa, om än långt ifrån tillräckliga, framgångar vad gäller omnämmande av sexuell läggning i centrala FN-forum. Mot denna bakgrund får det bedömas föga troligt att ett förslag om en specifik konvention mot diskriminering på grund av sexuell läggning och könstillhörighet skulle kunna vinna tillräckligt gehör i det internationella samfundet. Utskottet förutsätter dock att Sverige kommer att fortsätta att motarbeta övergrepp mot och diskriminering av personer på grund av sexuell läggning varhelst det förekommer.

Övriga konventioner

1989 antogs *FN:s konvention mot rekrytering, användning, finansiering och träning av legosoldater*. Endast ett fåtal länder har hittills anslutit sig till konventionen, och ingen av Europeiska unionens medlemsstater har gjort det.

FN:s konvention för skydd av migrantarbetares och deras familjers rättigheter antogs av FN:s generalförsamling 1990. Konventionen trädde i kraft den 1 juli 2003. Utskottet konstaterar att konventionen inte har ratificerats av Sverige eller något annat EU-land.

Utskottet kan vidare, genom t.ex. dåvarande utrikesminister Anna Lindhs skriftliga svar på frågorna 2002/03:157, 2002/03:161, 2002/03:162 och 2002/03:171, konstatera att de sex stora FN-konventionerna om mänskliga rättigheter, med sina eventuella tillhörande fakultativa protokoll, är universella och ger ett gott skydd, även för personer som arbetar i ett annat land än där de är medborgare. Migrerande arbetares situation stärks även genom Internationella arbetsorganisationens (ILO, International Labour Organization) befintliga konventioner. Om Sverige, eller något annat land, skulle ratificera konventionen om migrerande arbetares och deras familjemedlemmars rättsliga ställning, skulle konventionen äga giltighet bara i de länder som har ratificerat den. Det kan, enligt utskottets mening, sättas i fråga i vad mån detta är en ändamålsenlig ordning. Utskottet finner det också troligt att Sveriges existerande lagstiftning i stort ger ett fullgott rättsligt skydd åt de migrerande arbetare och deras familjemedlemmar som befinner sig i Sverige. Mot bakgrund av dessa redan existerande skyddsmekanismer kan det ifrågasättas om Sverige, och många andra länder, har anledning att ratificera konventionen om migrerande arbetares och deras familjemedlemmars rättsliga ställning.

Utskottet finner, utan att några specifika motionsförslag väckts i denna del, också anledning att uppmärksamma att Europeiska unionen fortsatt att spela en aktiv roll i arbetet med utarbetandet av en *konvention om funktionshindrades rättigheter*. Unionen har lämnat förslag till konventionstexten som utgår

från uppfattningen att en ny konvention bör bygga på existerande internationella normer och tydliggöra kopplingen mellan funktionshinder och mänskliga rättigheter. Sverige betonar särskilt frågor som icke-diskriminering, lika möjligheter, autonomi, deltagande och integration. Arbetet med konventionen fortsätter i en arbetsgrupp som haft sitt första möte i januari 2004. I arbetsgruppen har invalts flera representanter för EU-länderna, bl.a. från Sverige. Det utkast som antogs i januari kommer att utgöra grunden för de förhandlingar om en konvention som inleds under våren.

Med vad som ovan anförts anser utskottet att de frågor som motionerna väckt är besvarade och avstyrker därmed motionerna *2002/03:Ju278 (v) yrkande 2*, *2002/03:U287 (mp, s, fp, v, c) yrkande 1*, *2002/03:U313 (c) yrkande 23*, *2003/04:K418 (fp) yrkande 1*, *2003/04:L350 (c) yrkande 20*, *2003/04:U15 (kd) yrkande 4*, *2003/04:U16 (mp) yrkandena 1 och 4*, *2003/04:U243 (v)*, *2003/04:U282 (fp) yrkandena 16 och 19*, *2003/04:U317 (mp) yrkande 2*, *2003/04:U321 (mp)*, *2003/04:U337 (s) yrkande 2* samt *2003/04:U352 (kd) yrkande 1*.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Folkkrätten inför framtiden (punkt 1)

av Göran Lindblad (m), Björn Hamilton (m) och Nils Oskar Nilsson (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:U322 yrkande 17, 2003/04:U246 yrkandena 5 och 6 och 2003/04:U289 yrkande 1 samt avslår motionerna 2002/03:U212 yrkande 7, 2002/03:U276 yrkandena 2 och 3, 2002/03:U280 yrkandena 4, 7 och 10, 2003/04:U15 yrkande 1, 2003/04:U215, 2003/04:U238 (m) yrkande 1, 2003/04:U282 yrkandena 8 och 9, 2003/04:U335 yrkande 10 samt 2003/04:U352 yrkande 2.

Ställningstagande

Den operation som under ledning av USA och Storbritannien genomfördes med aktivt stöd av en fjärdedel av FN:s medlemsländer för att få bort Saddam Husseins regim i Irak var viktig och nödvändig och ledde till en förnyad och omfattande debatt om folkkrätten såväl i Sverige som i andra länder. Av EU:s 28 medlems- och kandidatländer deltar 16 i koalitionen och av i Nordens och Baltikums 8 länder deltar 5.

Iraks folk led på ett fruktansvärt sätt under en hård diktatur som förvärrades av FN-sanktionerna. Kombinationen av extremt hårt förtryck och isolering från omvärlden skapade en orimlig situation för Iraks folk. Hundratusentals beräknas ha omkommit under förtrycket, och dödstalen i Irak ökade dramatiskt under de långa isoleringsåren. Befrielsen av landet var därför humanitärt berättigat. Särskilt Storbritannien, som är mycket noga med den folkrättsliga legitimiteten, hävdar att Irakaktionen har ett starkt stöd i de FN-resolutioner som säkerhetsrådet utfärdade om Irak inklusive den sista före aktion nr 1441, som utfärdades i november 2002. Den baserades på den omfattande militära styrkeuppyggning som USA och Storbritannien då gjorde i regionen och vars tydliga syfte var att möjliggöra ett militärt ingripande. Storbritanniens tolkning har bestridits av främst Frankrike, Ryssland och Kina med instämmande av ett antal länder däribland Tyskland, Belgien och Sverige. Inget annat land i Norden eller Baltikum delar Sveriges ståndpunkt. Storbritanniens tolkning har en uttalad eller tyst accept av det stora flertalet av FN:s medlemsländer. FN

ställde entydiga krav på Iraks regim efter dess aggression mot Kuwait, Saudiarabien och Israel. Redan för tio år sedan stod det klart att regimen inte avsåg att uppfylla FN-kraven. Trots det fortsatte FN med sanktioner som varit avsedda för en kortare period. Därmed hamnade också FN i en orimlig situation. Sanktionerna skadade Iraks folk men ett upphävande av desamma skulle ha givit regimen ett internationellt erkännande, riskerat folkmord på kurderna och utsatt grannländerna för förnyade hot. FN:s båda alternativa handlingslinjer, nämligen fortsatta sanktioner eller ett upphävande av sanktionerna, skulle ha fått orimliga följder - antingen fortsatt utarmning av Irak eller förnyat hot mot kurderna, grannländerna och Israel, fortsatt förtryck och kamp mot fredsprocessen mellan Palestina och Israel. USA och Storbritannien kunde inte heller förväntas att ge ett dagligt skydd i ytterligare många år åt Kurdistan.

Utvecklingen i Irak kommer att få stor betydelse för inte bara landet självt utan för Mellanöstern och arabvärlden i stort. För omvärlden är det viktigt att stödja demokratiutvecklingen i Irak.

Det finns tillfällen då den internationella diplomatin, trots alla ansträngningar, inte räcker till för att hindra regimer från att utöva folkmord, understödja terrorism eller starta angreppskrig. Som en åtgärd för att betvinga ondska kan man tvingas till att vidta sanktioner. FN spelar då en central roll. Ett problem med sanktioner är att de ofta leder till att landet isoleras och att diktaturen fördjupas. Regimen kan genom sanktionerna skylla problemen på en fientlig omvärld. Endast FN kan då ge moralisk legitimitet åt ett sanktionsbeslut. Det är också endast FN som kan ge sanktioner effektivitet. Om inte alla stater deltar i sanktionen blir verkan låg. För att sanktioner skall ge effekt är det dock viktigt att sanktionerna i första hand träffar regimen och inte befolkningen. Det kan inte accepteras att enskilda länder försöker utsträcka sin egen sanktionslagstiftning till att också gälla andra länder.

Vi har i dag en ny hotbild med terrorism som verkar gränsöverskridande i nätverksform samtidigt som det finns farhågor att terroristorganisationer skall skaffa massförstörelsevapen. Sverige och andra FN-medlemmar är förpliktade att verka för FN:s principer. Det innebär främst en skyldighet att förhindra eller motverka angreppskrig, folkmord eller folkfördrivning. Därför skall vi främja FN:s säkerhetsråd och dess ansvar för internationell fred och säkerhet.

Artikel 39 i FN-stadgan ålägger säkerhetsrådet att fastställa förekomster av varje hot mot freden, fredsbrott eller aggression och rekommendera eller besluta om åtgärder. Det centrala problemet, som tydligast kom till uttryck vid folkmordet i Rwanda, är vad som händer när säkerhetsrådet inte uppfyller sitt ansvar, som i fallet Rwanda på grund av passivitet, eller i andra fall på grund av oförmåga att fatta beslut.

Problemet uppstår när säkerhetsrådet självt inte uppfyller FN-stadgans principer. I ett sådant läge måste det övergripande ansvaret vara att följa FN-stadgans principer och säkra att internationell rätt inte grovt åsidosätts. Folk-rätten behöver förtydligas och kodifieras vad gäller humanitär intervention, särskilt vad avser skyldigheten att förhindra folkmord och folkfördrivning.

Vi föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motionerna 2002/03:U322 yrkande 17, 2003/04:U246 yrkandena 5 och 6 samt 2003/04:U289 yrkande 1.

2. Folkkrätten inför framtiden (punkt 1)

av Carl B Hamilton (fp) och Birgitta Ohlsson (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:U282 yrkande 8 samt avslår motionerna 2002/03:U212 yrkande 7, 2002/03:U276 yrkandena 2 och 3, 2002/03:U280 yrkandena 4, 7 och 10, 2002/03:U322 yrkande 17, 2003/04:U15 yrkande 1, 2003/04:U215, 2003/04:U238 yrkande 1, 2003/04:U246 yrkandena 5 och 6, 2003/04:U282 yrkande 9, 2003/04:U289 yrkande 1, 2003/04:U335 yrkande 10 samt 2003/04:U352 yrkande 2.

Ställningstagande

Sveriges mål för det i betänkandet refererade och analyserade arbetet med att förnya folkkrätten bör vara att folkkrätten entydigt bör bli ett stöd, inte ett hinder, för att skydda enskilda individers grundläggande mänskliga rättigheter.

Den av USA och Storbritannien ledda koalitionen militära ingripande mot Irak ledde till en förnyad och omfattande debatt om folkkrätten i såväl Sverige som i andra länder. Det bör betonas, menar utskottet, att skiljelinjen internationellt och i Sverige både gick mellan olika folkrättsjurister och mellan olika debattörer. De olika uppfattningarna illustrerades även inför utskottet när det inbjöd två svenska professorer i folkrätt som gjorde olika bedömningar av den folkrättsliga legitimiteten i alliansens angrepp mot Irak. En knäckfråga visade sig vara huruvida resolutioner riktade mot Irak under Saddam Hussein, men ännu inte följda av Irak (under Saddam Hussein), skulle anses gälla till dess de uppfylls, eller om de efter en längre tid skulle anses överspelade. Folkpartiet liberalerna, för sin del, anslöt sig till den förra folkrättsliga hållningen, i likhet med bl.a. Storbritannien och Danmark.

Folkrättsligt ligger den stora svårigheten i att öppna för möjligheten att låta enskilda länder, i detta fall en koalition under ledning av USA och Storbritannien, vid ett av dem uppfattat dödläge i FN:s säkerhetsråd, *agera* utifrån ett av dem själva definierat begrepp för nationell säkerhet. Erfarenhetsmässigt, enligt omfattande forskning, bör svårigheten dock vara väsentligt mindre när det rör sig om demokratiska stater ("democratic peace"-argumentet).

Vi föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motion 2003/04:U282 yrkande 8.

3. Folkrätten inför framtiden (punkt 1)

av Rosita Runegrund (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:U280 yrkandena 4, 7 och 10 och 2003/04:U15 yrkande 1 samt avslår motionerna 2002/03:U212 yrkande 7, 2002/03:U276 yrkandena 2 och 3, 2002/03:U322 yrkande 17, 2003/04:U215, 2003/04:U238 yrkande 1, 2003/04:U246 yrkandena 5 och 6, 2003/04:U282 yrkandena 8 och 9, 2003/04:U289 yrkande 1, 2003/04:U335 yrkande 10 samt 2003/04:U352 yrkande 2.

Ställningstagande

Kristdemokraterna menar att svensk utrikespolitik bör genomsyras av och vila på en tydlig värdegrund som kan ge vägledning i svåra utrikespolitiska bedömningar. Demokrati, mänskliga rättigheter och rättssamhällets principer är grundläggande för en sådan värdegrund.

Kristdemokraterna har länge förespråkat en förskjutning av fokus inom folkrätten, från staters rätt och säkerhet till människors rätt och säkerhet. Folkrätten och staters suveränitet får inte användas som alibi för brott mot mänskliga rättigheter. Problematiken aktualiserades då Nato ingrep i konflikten i Kosovo utan att förankra operationen i FN:s säkerhetsråd. Risken för att rådsmedlemmar skulle lägga in veto uppfattades uppenbarligen som stor.

Normalt sett finns det två allmänt accepterade undantag från FN-stadgans förbud mot våld: rätten till självförsvar och ingripanden auktoriserade av FN:s säkerhetsråd. Det senare förutsätter alltså att samtliga av säkerhetsrådets medlemsstater är överens. Natos agerande i Kosovokonflikten illustrerar en tredje punkt som vunnit ökat gillande: rätten att med militärt våld ingripa i humanitära nödlägen – utan säkerhetsrådets godkännande. Det är dock ett instrument som uppenbarligen måste hanteras med yttersta försiktighet och endast i mycket kritiska lägen.

En humanitär intervention måste för att ses som legitim uppfylla minst fyra krav som till stor del överensstämmer med vår syn på rätten till försvar. För det första måste det röra sig om en humanitär katastrof som folkmord eller andra brott mot mänskligheten eller en stats sammanbrott och brutalisering. För det andra måste bruket av våld vara en absolut sista utväg och det enda medel som kan avbryta kränkningarna efter att alla fredliga metoder att lösa konflikten prövats. För det tredje måste den potentiella skada interventionen är tänkt att förhindra överstiga den potentiella skada som kan åstadkommas genom interventionen. Slutligen måste sannolikheten vara hög för att interventionens humanitära syften skall uppnås. Om dessa kriterier kan uppfyllas får folkrätten inte tillåtas utgöra ett hinder för att rädda människoliv.

Enligt FN-stadgans artikel 51 har stater rätt till självförsvar mot väpnade angrepp. När FN-stadgan skrevs var storskaliga internationella terrordåd inte en realitet och de anti-terrorkonventioner som redan fanns i FN-stadgan kan inte hantera omfattningen av attacker såsom de mot World Trade Center och Pentagon den 11 september 2001.

FN:s säkerhetsråd fördömde enhälligt terroristattacken i september 2001. Genom resolutionerna 1368 och 1373 uttryckte säkerhetsrådet för första gången ett klart samband mellan rätten till självförsvar och storskaliga terroristattacker och att terrorismen hädanefter skulle kunna bekämpas även med militära medel – vid sidan av de juridiska och polisiära.

Rätten till självförsvar är inte på något sätt obegränsad. Samtliga eventuella insatser mot terrorism måste följa de allmänna folkrättsliga kraven: För det första måste det finnas proportionalitet mellan det hot man vill skydda sig mot via självförsvarsrätten och de militära resurser som sätts in. Det får för det andra inte gå för lång tid mellan angreppet och självförsvarsinsatserna. Slutligen får insatserna endast hindra nya terroristattacker och civila offer måste undvikas så långt det är möjligt. Hur de två första folkrättsliga kraven skall bedömas finns det inga egentliga bestämmelser om. Därför måste självförsvarsrätten analyseras och definieras ur ett internationellt perspektiv. Annars är risken för omfattande missbruk av självförsvarsrätten både uppenbar och överhängande.

Jag föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motionerna 2002/03:U280 yrkandena 4, 7 och 10 samt 2003/04:U15 yrkande 1.

4. Kampen mot terrorismen (punkt 2)

av Sermin Özurküt (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:U249 yrkandena 5 och 7 samt avslår motionerna 2002/03:U212 yrkandena 10–12, 2002/03:U228 yrkandena 5 och 6, 2002/03:U277 yrkande 1, 2002/03:U304 yrkande 3, 2003/04:U282 yrkandena 5 och 6 samt 2003/04:U352 yrkande 10.

Ställningstagande

Från att tidigare ha betraktat internationell terrorism främst som en kriminell handling har tolkningen av FN:s stadga i och med resolution 1368 utvecklats så att internationell terrorism nu anses vara även ett hot mot internationell fred och säkerhet och utlöser rätten till självförsvar. Även om man i sammanhanget kan notera att ett enigt säkerhetsråd står bakom resolutionen är det viktigt att notera att begreppet internationell terrorism inte är klart definierat,

vare sig när det gäller graden av våldsamhet eller geografisk utbredning. Det är därför viktigt att regeringen tar initiativ till att arbete inleds som avser att närmare definiera begreppet så att begreppet internationell terrorism inte används för andra syften än vad som här avses. Det vore ytterst olyckligt som en oklar och felaktig definition av begreppet internationell terrorism skulle bli etablerad som sedvanerätt.

Vidare är det angeläget att framhålla att när militära ingripanden av det internationella samfundet mot en stat anses nödvändiga de endast kan ske efter det att FN:s säkerhetsråd fattat beslut därom. Ett sådant beslut måste, om det skall kunna verkställas, dessutom vara förenat med ekonomiska resurser. FN måste framdeles ges resurser så att organisationen själv förmår leda den operativa verksamheten.

Jag föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motion 2003/04:U249 yrkandena 5 och 7.

5. Kampen mot terrorismen (punkt 2)

av Lotta N Hedström (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:U277 yrkande 1 samt avslår motionerna 2002/03:U212 yrkandena 10–12, 2002/03:U228 yrkandena 5 och 6, 2002/03:U304 yrkande 3, 2003/04:U249 yrkandena 5 och 7, 2003/04:U282 yrkandena 5 och 6 samt 2003/04:U352 yrkande 10.

Ställningstagande

Alltsedan terrorattackerna i september 2001 domineras den internationella agendan av den USA-ledda kampen mot terrorismen. Syftet med kampen och dess utformning har emellertid också skapat tvivel världen över. Miljöpartiet anser att en insats mot den globala terrorismen enligt den modell USA valt med anfall på t.ex. det fattiga Afghanistan äventyrar den globala säkerheten. Den allmänna rättssäkerheten och folkrätten håller också på att urholkas. Vi ser en utveckling mot mer av ett kontroll- och övervakningssamhälle där medborgarnas civila och politiska rättigheter alltmer inskränks och där den personliga integriteten hotas. Miljöpartiet anser att detta aldrig får ske under hänvisning till kampen mot terrorismen. Att USA tillåter sig göra detta är en överträdelse.

Miljöpartiet anser att FN och andra internationella organ måste säkerställa att såväl nationell lagstiftning som internationella överenskommelser om de mänskliga rättigheterna och de medborgerliga fri- och rättigheterna inte ur-

holkas av USA-administrationens och det internationella samfundets kamp mot terrorismen.

Jag föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motion 2002/03:U277 yrkande 1.

6. Israel och Palestina (punkt 3)

av Göran Lindblad (m), Björn Hamilton (m) och Nils Oskar Nilsson (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:U289 yrkandena 5 och 6 samt avslår motionerna 2002/03:U231 yrkandena 1–8, 2002/03:U245 yrkandena 1, 2 och 5, 2002/03:U275 yrkandena 1 och 2, 2002/03:U283 yrkande 2, 2003/04:U259 yrkandena 1–4, 2003/04:U302 yrkande 1, 2003/04:U311 yrkandena 1 och 2, 2003/04:U313 yrkandena 1–4 samt 2003/04:U340 yrkandena 3–5.

Ställningstagande

Det centrala målet för fredsprocessen i Mellanöstern är att Israel och en palestinsk stat lever i fred med varandra och inom säkra och erkända gränser. Israel måste också erkännas med trygga gränser av Syrien, Libanon och andra stater i regionen. Den fredsprocess som startade efter Gulfkriget 1991, ofta kallad Madrid- och Osloprocessen, såg efter bakslag och förseningar ut att kunna fullbordas hösten 2000 eller vintern 2001. En palestinsk stat hade då kunnat skapas år 2002.

I en situation då parterna stod närmare varandra än någonsin tidigare avbröts fredsprocessen av den intifada som startades i september 2002. Förhandlingarna avlöstes av terrorattacker och övervåld. Den politiska tyngdpunkten hos båda parter försköts mot oförsonlighet, och de grupperingar som motarbetade fredsprocessen stärktes. De palestinska terrororganisationerna förnekar Israels rätt att existera och motsätter sig därför fredsprocessen. Även på den israeliska sidan finns krafter, särskilt bland bosättarna, som förnekar palestinierna rätten till en egen stat.

Valen 1996 av president och parlament för den palestinska myndigheten väckte stora förhoppningar om ett demokratiskt Palestina, som också kunde bli ett föredöme för andra arabiska länder. I stället utvecklades en korrupt diktatur, som hårt drabbat det palestinska folket. Brister på demokratisk utveckling bidrog sannolikt till att fredsprocessen stoppades, menar många palestinier.

Lärdomen av Oslo-processens misslyckande kan måhända vara att sätta ett tydligt datum då fredsprocessen skall vara klar och att överge de successiva

stegens metodik, som möjliggjort för fredsmotståndarna att förhindra processen.

Eftersom parterna verkar oförmögna att tillsammans återuppta processen bör omvärlden sätta målet att en demokratisk palestinsk stat som erkänner Israel och erkänns av Israel etableras redan nästa år parallellt med att Arabförbundet och dess medlemsländer erkänner Israel. FN bör uppdra åt någon tillräckligt stark utomstående organisation som har båda parter förtroende, sannolikt Nato, att bidra till säkerheten för de båda staterna.

Vi föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motion 2003/04:U289 yrkandena 5 och 6.

7. Israel och Palestina (punkt 3, motiveringen)

av Carl B Hamilton (fp) och Birgitta Ohlsson (fp).

Ställningstagande

Under utskottets överväganden om Israel och Palestina anser vi att viktiga tillägg borde ha gjorts. När det gäller konflikten Israel–Palestina drabbas regionens invånare av övergrepp och förödmjukelser i strid med folkrättsliga principer. Dessa principer, som inkluderar respekten för mänskliga rättigheter, bör till sitt innehåll ses som bindande och vägledande inte bara för Israel utan för alla dem som har ansvar för säkerheten i de palestinska områdena, dvs ockupationsmakten, den palestinska myndigheten och i princip även andra reella maktutövande icke-statliga grupper som Hamas och islamiska Jihad. Alla parter och makthavare bör utan undantag följa folkrättens principer och sedvanerätt.

Vi vill understryka att våldet också har drabbat Israel. För den enskilde israelen försämrades säkerheten under lång tid, men sedan barriären byggdes anses den av många israeler ha förbättrats. Utskottet vill påminna om bakgrunden till barriärens uppförande: Hamas och andra fanatiska terrororganisationer har skickat in självmordsbombare i bl.a. täta israeliska folkmassor för att döda så många oskyldiga som möjligt. När man lyckas döda många oskyldiga israeler har inte sällan jublet stigit mot skyn i Gaza. Detta är en fruktansvärd och självklart svårhanterlig situation, inte minst för en vital demokrati som Israel, med stora möjligheter för medborgarna och pressen att kräva åtgärder för att förbättra säkerheten. Utskottet, som naturligtvis stöder staten Israel och dess existens, stöder förvisso inte i alla stycken den sittande israeliska regeringen, men utskottet menar likväl att man aldrig kan ursäktas eller acceptera en organisation med Hamas och andra terrororganisationers syfte att utplåna staten Israel.

Det palestinska rättsväsendets svaghet och korrupta natur resulterar i avsevärda problem vad avser bl.a. folkrättens krav på respekt för mänskliga rät-

tigheter. Såväl domstolsväsendet som det allmänna åklagarämbetet lider brist på utbildad personal och övriga resurser. De s.k. säkerhetsdomstolarna fungerar i praktiken som ett slags parallellt rättssystem på de palestinska områdena men det råder stor oklarhet om vilka fall som förs till säkerhetsdomstol. Godtyckligheten härvidlag är ett stort problem, och ett antal personer hålls häktade trots att palestinska domstolar beslutat om deras frigivning.

Också under utskottets överväganden om den barriär som Israel uppför anser Folkpartiet att viktiga tillägg borde ha gjorts. Ökade krav bör fortsatt ställas på den israeliska regeringen att upphöra med byggandet av barriären i den mån den uppförs på folkrättsstridigt sätt på palestinskt område.

Med vad som ovan anförts anser vi att de frågor som motionerna väckt är besvarade och avstyrker därmed motionerna om Israel och Palestina.

8. Israel och Palestina (punkt 3)

av Rosita Runegrund (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:U283 yrkande 2 och 2003/04:U340 yrkandena 3–5 samt avslår motionerna 2002/03:U231 yrkandena 1–8, 2002/03:U245 yrkandena 1, 2 och 5, 2002/03:U275 yrkandena 1 och 2, 2003/04:U259 yrkandena 1–4, 2003/04:U289 yrkandena 5 och 6, 2003/04:U302 yrkande 1, 2003/04:U311 yrkandena 1 och 2 samt 2003/04:U313 yrkandena 1–4.

Ställningstagande

Kristdemokraterna förordar en mer balanserad svensk Mellanösternpolitik som medför bra relationer till konfliktens alla parter. Efterlevnaden av folkrätten och de mänskliga rättigheterna bör sättas i fokus. Det är viktigt att omvärlden uppmanar parterna att uppfylla sina åtaganden i enlighet med tidigare ingångna avtal och bistår med politisk och ekonomisk assistans för att underlätta en fredsprocess. Kristdemokraterna stöder FN:s centrala resolutioner, såsom resolution 242 från 1967 som talar om återlämnande av ockuperade områden, resolution 338 från 1973 som uppmanar parterna att stoppa all militär verksamhet och genomföra resolution 242 fullt ut samt resolution 1397 från 2002 som bekräftar säkerhetsrådets vision om en region där två stater, Israel och Palestina, lever sida vid sida inom säkra och erkända gränser.

Kristdemokraterna vill också poängtera att Sverige och EU skall fördöma varje våldshandling vare sig den manifesteras i terrordåd av självmordsbombare eller motsvarande, eller i form av repressalier med anledning av terrordåden. Som i alla andra konflikter är det de vanliga civila medborgarna som

drabbas hårdast. Barn på bägge sidor i konflikten traumatiseras av våldet. På de palestinska områdena blir misären allt värre och situationen är av flera olika anledningar oacceptabel. Den barriär som staten Israel bygger upp i syfte att skydda sin befolkning mot terrorism för med sig mycket negativa konsekvenser för det palestinska folket. Kristdemokraterna uppmanar Israel att avbryta byggandet av denna barriär. Det är Kristdemokraternas uppfattning att Sverige och EU skall verka för en internationell fredsstyrka under FN:s ledning för upprätthållandet av vapenvila och säkerhet för att främja fredsprocessen.

Jag föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motionerna 2002/03:U283 yrkande 2 samt 2003/04:U340 yrkandena 3–5.

9. Israel och Palestina (punkt 3)

av Lotta N Hedström (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:U275 yrkande 2 och 2003/04:U302 yrkande 1 samt avslår motionerna 2002/03:U231 yrkandena 1–8, 2002/03:U245 yrkandena 1, 2 och 5, 2002/03:U275 yrkande 1, 2002/03:U283 yrkande 2, 2003/04:U259 yrkandena 1–4, 2003/04:U289 yrkandena 5 och 6, 2003/04:U311 yrkandena 1 och 2, 2003/04:U313 yrkandena 1–4 samt 2003/04:U340 yrkandena 3–5.

Ställningstagande

Miljöpartiet anser att Sverige bör ta initiativ till att Palestina erkänns som stat. Enligt Osloavtalet skulle den palestinska staten ha etablerats 1999. Yassir Arafat avstod från att utropa staten efter påtryckningar från bl.a. EU. Läget i hela Mellanösternkonflikten skulle ha varit annorlunda om Palestina varit en erkänd stat.

Det palestinska folket är i stort behov av det internationella samfundets hjälp, närvaro och övervakning. Sedan hösten 2000, då den andra intifadan inleddes och den israeliska ockupationen av Palestina och våldet mot palestinerna eskalerade, har det palestinska folket bett det internationella samfundet om sådan hjälp, närvaro och övervakning. Syftet har varit att på ett rättvist och rättskipande sätt skydda den palestinska civilbefolkningen från den israeliska arméns övertramp. Det är beklagligt att denna vädjan inte har hörsammats. Miljöpartiet anser att den svenska regeringens uppfattning om en internationell närvaro har varit tvetydig. Mot bakgrund av att världssamfundet inte har agerat tillräckligt tydligt och effektivt mot ockupationsmaktens övervåld har civila medborgare från hela världen i stället valt att agera på egen hand. Fredsrörelsen och enskilda fredsaktivister har velat ta det ansvar deras rege-

ringar valt att inte ta. Det måste dock konstateras att denna närvaro inte ersätter världssamfundets ansvar. Den svenska regeringen borde kraftfullt kunna höja sin röst och kräva att Israel respekterar de internationella fredsaktivisternas närvaro och mänskliga rättigheter. Miljöpartiet anser också att det finns ett behov av en stadig internationell närvaro inom FN:s ram för att säkerställa att den israeliska armén inte kränker palestinier.

Jag föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motionerna 2002/03:U275 yrkande 2 samt 2003/04:U302 yrkande 1.

10. Internationella brottmålsdomstolen (punkt 4)

av Göran Lindblad (m), Björn Hamilton (m) och Nils Oskar Nilsson (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:U14 yrkande 9 och avslår motionerna 2002/03:U258 yrkande 2, 2002/03:U297 yrkandena 2, 5, 6 och 8, 2003/04:U16 yrkande 2 samt 2003/04:U282 yrkandena 11 och 12.

Ställningstagande

Förutsättningen för ökad respekt för mänskliga rättigheter och en utveckling av demokrati är att det råder fredliga förhållanden. I Afghanistan går utvecklingen framåt om än läget är instabilt. Den afghanska regeringen behöver stöd i sina ansträngningar med att anta en ny konstitution och genomföra fria och demokratiska val. Det Sverige främst kan göra för en god utveckling i landet är att bidra med betydligt ökade fredsfrämjande insatser.

Trots att Afrika är inblandat i och hårt drabbat av väpnade konflikter kan en ljusare framtid skönjas då samtliga större konflikter i Afrika nu är föremål för afrikanskt ledda fredsprocesser. Ett afrikanskt ramverk för operationella strukturer för konflikthantering håller på att utvecklas, och det finns förslag inom ramen för EU-Afrikadialogen och EU-AVS ministerråd att EU skall stödja Afrikas egna ansträngningar. Stödet skall ha karaktär av fredsbevarande insatser och föreslås huvudsakligen genom Afrikanska unionen eller andra subregionala organisationer. Detta är ett viktigt steg på vägen, då EU genom att stimulera afrikansk konfliktlösning kan skapa förutsättningar för frihet, fred och stabilitet och därigenom ge förutsättningar för demokrati och mänskliga rättigheter.

Vi föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motion 2003/04:U14 yrkande 9.

11. Tilläggsprotokoll till Europakonventionen (punkt 6)

av Lotta N Hedström (mp) och Sermin Özurküt (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju278 yrkande 2.

Ställningstagande

Det nuvarande diskrimineringsförbudet i artikel 14 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter gäller endast rättigheter vilka omfattas av konventionen. För att eliminera denna allvarliga begränsning av skyddet för de mänskliga rättigheterna har ett tilläggsprotokoll 12 till konventionen förhandlats fram. Tilläggsprotokollet utsträcker diskrimineringsförbudet så att det omfattar åtnjutandet av alla rättigheter vilka är reglerade i lag. Detta är ett viktigt steg i arbetet för att förverkliga principen om alla människors lika värde.

Tyvärr har Sverige varken undertecknat eller ratificerat protokollet. Regeringen har tidigare ifrågasatt om ett tilläggsprotokoll är rätt metod eftersom det tar lång tid innan Europadomstolen hunnit utveckla en praxis. Detta är en mycket anmärkningsvärd hållning eftersom samma argument likaväl kan användas mot själva konventionen. Konventionen är även den ett levande instrument, med en praxis från domstolens sida, som ständigt utvecklas beroende på samhällsförhållandenas förändringar. Detta argumentet skulle även kunna anföras mot ny nationell lagstiftning över huvud taget.

De argument som regeringen anfört mot tilläggsprotokollets form och innehåll saknar bärkraft, och det är synnerligen angeläget att regeringen omgående undertecknar protokollet och att det sedan skyndsamt föreläggs riksdagen för ratificering.

Vi föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motion 2002/03:Ju278 yrkande 2.

12. Tilläggsprotokoll till FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (punkt 7)

av Lotta N Hedström (mp) och Sermin Özurküt (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:U16 yrkande 1 och 2003/04:U243.

Ställningstagande

Ett tilläggsprotokoll till ESK-konventionen skulle vara värdefullt. Sveriges agerande under den 57:e sessionen av FN:s människorättskommission i Genève är förvånande. Sverige blockerade där ett tilläggsprotokoll till den tredje stora konventionen om mänskliga rättigheter, ESK-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Av de sex stora konventionerna på MR-området är det bara ESK-konventionen som saknar ett tilläggsprotokoll. Syftet med protokollet var att ge individer och/eller grupper möjlighet att klaga till FN:s granskningskommitté för ESK-rättigheter om konventionsrättigheterna kränkts, exempelvis vad gäller individers rätt till utbildning, arbete, rätten att bilda fackförbund, rätten till mat och bostad, rätten till hälsa och en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet. Rätten till mat hör exempelvis till de grundläggande mänskliga rättigheterna och är själva förutsättningen för annan utveckling. Ett sätt att stärka kampen mot svälten är att anta ett tilläggsprotokoll till ESK-rättigheterna som skulle göra det möjligt för individer och grupper att klaga på sina regeringar även när det gäller ESK-rättigheterna där rätten till mat ingår.

Sverige, som traditionellt varit ett föregångsland vad gäller mänskliga rättigheter, borde ta initiativ till ett tilläggsprotokoll för ESK-rättigheterna. Fördelarna med ett sådant protokoll skulle vara flera. Förutom klagomöjligheten skulle det bidra till förståelsen och tillämpningen av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Det skulle ge enskilda möjlighet att, i sista hand, vända sig till FN:s granskningskommitté för konventionens efterlevnad (ESK-kommittén) för att få upprättelse när rättigheterna kränkts. En sådan möjlighet finns redan i dag när det gäller de medborgerliga och politiska rättigheterna. Även konventionerna mot tortyr, rasdiskriminering och diskriminering mot kvinnor har en individuell klagomöjlighet. Det skulle också tvinga fram en rättspraxis på området. Samtidigt skulle det för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna vara ett värdefullt steg i arbetet med att få bort den tveksamma uppdelning som har gjorts mellan olika kategorier av rättigheter.

Vi föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motionerna 2003/04:U16 yrkande 1 och 2003/04:U243.

13. FN:s konvention om migrantarbeters och deras familjers rättigheter (punkt 8)

av Lotta N Hedström (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:U321.

Ställningstagande

Situationen för många migrantarbetare, såväl de som plockar bär i de svenska skogarna på sensommaren som de miljontals indiska migrantarbetare som jobbar för minimala löner i oljestaterna runt Persiska viken, är ofta mycket otillfredsställande.

Sverige var ett av de länder som var med och utarbetade den internationella FN-konventionen för skydd av migrantarbetare och deras familjers rättigheter som antogs av FN:s generalförsamling i december 1990. Konventionen trädde i kraft den 1 juli 2003. Sverige har dock ännu inte ratificerat konventionen.

Konventionen är tänkt att reglera grundläggande rättigheter för alla som arbetar i ett annat land än det egna, oavsett om de har giltiga dokument eller inte. Undantagna är arbetare som sänds utomlands av företag eller organisationer i hemlandet, liksom flyktingar och statslösa (som skyddas av andra konventioner). Konventionen tar fasta på den roll som migrantarbetare spelar i den globala ekonomin och skapar en internationell standard för behandling av, välfärd och rättigheter för migrantarbetare oavsett deras status samt pekar på skyldigheter och ansvar för de länder som tar emot migrantarbetare. Konventionen tillvararar migrantarbeters och deras familjers intressen genom hela migrationsprocessen från förberedelser i det egna landet, transitförfarandet, uppehåll och arbetsförhållanden i ett annat land till återvändandet till hemlandet. Konventionen försöker motarbeta och eliminera exploatering av alla typer av migrantarbetare och deras familjemedlemmar. Den försöker särskilt hindra illegal handel och olaglig anställning av migrantarbetare.

De 22 länder som skrivit under konventionen har det gemensamt att de är utvecklingsländer, ofta länder som migranterna kommer från. Hittills är Bosnien-Hercegovina det enda europeiska land som skrivit under konventionen. Det måste ligga i Sveriges intresse att snarast ratificera denna konvention.

Jag föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motion 2003/04:U321.

14. Sexuell läggning och könstillhörighet (punkt 9)

av Carl B Hamilton (fp), Lotta N Hedström (mp), Birgitta Ohlsson (fp)
och Sermin Özürküt (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:U287 yrkande 1, 2003/04:K418 yrkande 1, 2003/04:L350 yrkande 20, 2003/04:U16 yrkande 4, 2003/04:U282 yrkande 19 samt 2003/04:U337 yrkande 2.

Ställningstagande

Rätten till frihet från diskriminering och från förföljelse på grund av sexuell läggning och könstillhörighet har vunnit ett mer världsomfattande erkännande först under senare år. Det finns många angelägna åtgärder som behöver vidtas för att motverka diskriminering av homosexuella, bisexuella och transpersoner. Sverige bör snarast ta ett internationellt initiativ för att upprätta en internationell konvention för att undanröja all diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

Vi föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som ovan framförs. Förslaget lämnas med anledning av motionerna 2002/03:U287 yrkande 1, 2003/04:K418 yrkande 1, 2003/04:L350 yrkande 20, 2003/04:U16 yrkande 4, 2003/04:U282 yrkande 19 samt 2003/04:U337 yrkande 2.

Särskilda yttranden

Utskottets beredning av ärendet har föranlett följande särskilda yttranden. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Folkrätten inför framtiden, punkt 1 (v)

av Sermin Özürküt (v).

Bakgrunden till den folkrättsliga diskussion som förts under senare år har sin utgångspunkt i Natos militära ingripande 1999 mot Folkrepubliken Jugoslavien (FRJ). Natoländerna med USA i spetsen angav humanitära och moraliska motiv för sitt ingripande mot FRJ. Man angav som skäl för sitt ingripande att man ville förhindra folkfördrivning och grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Ingripandet hade inget stöd i FN:s säkerhetsråd. Utskottets sätt att skriva om utvecklingen i Kosovo före Natos ingripande har en stark benägenhet att acceptera Natoländernas beskrivning av situationen i Kosovo som ett självklart historiskt faktum. Situationen i Kosovo var inte alls så enkel och självklar att den omedelbart motiverade ett ingripande. Det är visserligen sant att våldsdåd hade begåtts i Kosovo, men det är ytterst tveksamt om dessa var av den omfattningen att de motiverade omfattande bombningar av FRJ. Vidare hade bombningarna av FRJ föregåtts av förhandlingar mellan FRJ och Nato med Madelaine Albright i spetsen i Rambouillet, där praktiskt oantagliga förslag av ultimativ karaktär presenterats av Nato. Vidare inleddes angreppet i stor skala på den kosovoalbanska befolkningen först efter det att Nato inlett sina bombningar. Massflykten från Kosovo inleddes inte förrän bombningarna av FRJ inletts. Den historiska utvecklingen av vad som hände i Kosovo efter Natoangreppet har beskrivits av flera kritiska journalister men också av fredsförhandlaren och OSSE:s representant i Belgrad, överste Bo Pellnäs.

Natos ingripande i Kosovo var det första fallet där Nato eller en USA-allians gjorde ett militär ingripande som kan rubriceras som preventivkrig. USA och dess alierade har senare genomfört ytterligare ett sådant krig utan FN:s sanktion.

Det är av största vikt att detta uppträdande inte upprepas och omvandlas till prejudikat eller ges någon plats i sedvanerätten. Det skulle undergräva FN:s auktoritet och underminera respekten för FN-stadgan.

Vad beträffar den diskussion som uppstått till följd av Natos intervention i Kosovo, som är det enda exemplet en intervention med hänvisning till de mänskliga rättigheterna, samt det faktum att historieskrivningen kring detta exempel är omdiskuterad, bör man vara ytterst försiktig med att föra långtgående resonemang om sedvanerätt kring detta enda fall.

Som bekant rättfärdigades inte USA:s och dess allierades folkrättsvidrig ingripande i Irak med hänvisning till de mänskliga rättigheterna, utan till förekomsten av, som det senare visade sig, obefintliga massförstörelsevapen.

Det går inte att förneka att det kan förekomma fall där skyddet av människors säkerhet kommer i konflikt med staters säkerhet. Detta är ett svårlöst dilemma. Dels är det svårt att fastställa hur grova dessa ingripanden skall vara för att motivera ett ingripande utifrån, dels kan det vara svårt att fastställa vad som är ett militärt ingripande mot stater som begår brott mot mänskliga rättigheter som enda och sanna motiv och ett militärt ingripande utifrån som har andra politiska motiv än, eller utöver, de rent humanitära. FN-stadgan torde vara det enda instrument som kan ge ett viss skydd mot missbruk av militära ingripanden med andra motiv än de humanitära.

Utrikesutskottet har i betänkande 2002/03:UU16 Irakkonflikten och FN-stadgans våldsförbud redovisat sin syn i frågan om USA:s och dess allierades störtande av diktatorn Saddam Hussein och den därpå följande ockupationen av Irak och hävdar att detta ingripande kan ha varit riktig från humanitär synpunkt. I betänkandet fastslogs dock att USA:s och dess allierades ingripande stred mot den internationella rättsordningen. Noteras bör att USA:s och dess allierades ingripande inte gjordes med hänvisning till den irakiska regimens brott mot de mänskliga rättigheterna utan till att den irakiska regimen var i besittning av massförstörelsevapen.

2. Kampen mot terrorismen, punkt 2 (m, fp, kd)

av Carl B Hamilton (fp), Göran Lindblad (m), Björn Hamilton (m), Rosita Runegrund (kd) och Nils Oskar Nilsson (m).

Under utskottets överväganden kring kampen mot terrorismen anser vi att ett tillägg borde ha gjorts om det beklagliga i att den svenska försvarsmakten, i motsats till försvarsmakten i andra EU-länder, inte anses behöva planera för militära uppgifter i kampen mot terrorismen så som den beskrivs i t.ex. EU:s nya säkerhetsstrategi.

3. Israel och Palestina, punkt 3 (v)

av Sermin Özürcüt (v).

Under utskottets överväganden om läget i konflikten i Mellanöstern anser jag att viktiga tillägg borde ha gjorts.

Läget i konflikten i Mellanöstern är alltför mycket allvarligt. Den politiska processen står still och våldsnivån är fortsatt hög. Utskottet anser att terroristattacker aldrig kan rättfärdigas. Fortsatt våld i regionen ger inga fördelar åt någondera sidan. Utskottet fördömer alla våldshandlingar mot oskyldiga civila, vare sig det är palestinier eller israeler som drabbas. Palestinska självmordsbombningar kan aldrig ursäktas. De måste upphöra för att israeler och palestinier skall kunna leva i fred och harmoni. Den palestinska myndigheten måste agera med kraft för att förhindra palestinska terroråd och andra vålds-

handlingar. Utskottet ser också med allvar på israeliska anfall mot palestinska mål. Den palestinska myndigheten måste agera med kraft för att förhindra palestinska terrordåd och andra våldshandlingar samtidigt som den israeliska staten måste tillhållas att inte lägga palestinska myndigheter och institutioner i grus och aska. Utan fungerade institutioner kan inte de palestinska myndigheterna stoppa den terror som genomförs av palestinier. Utskottet konstaterar att Sverige och EU i ett flertal uttalanden har krävt att Israel skall upphöra med de utomrättsliga avrättningarna av palestinska ledare, vilket på senare tid har upprepats.

4. Israel och Palestina, punkt 3 (mp)

av Lotta N Hedström (mp).

Genèveinitiativet framställs som en positiv ansats i utskottets betänkande och det kan det också vara, men vissa svagheter bör påpekas och påtalas, nämligen att initiativet:

- inte ligger i linje med de resolutioner som FN tagit om Israel-Palestinakonflikten genom åren,
- inte säkerställer de palestinska flyktingarnas status och hemvändande
- inte garanterar en palestinsk stat eftersom land och luftrum inte kan upprätthållas på ett autonomt sätt, och israelisk militär enligt förslaget kommer att finnas kvar på palestinskt territorium.

5. Internationella brottmålsdomstolen, punkt 4 (v)

av Sermin Özurküt (v).

Utskottet menar att Saddam Hussein byggde upp en diktatur som utgjorde ett hot mot den egna befolkningen och mot omvärlden. USA:s och dess allierades angrepp på Irak innebar att Saddam Husseins grymma diktatur störtades. Angreppet på Irak var likafullt ett folkrättsbrott och genomfördes inte med hänvisning till att man avsåg att störta en diktator, vars regim innebar omfattande och grova brott mot mänskliga rättigheter utan med hänvisning till falska uppgifter om att Irak innehade massförstörelsevapen samt uppgifter om att Saddam Hussein gav skydd åt terrornätverket al-Qaida – uppgifter som USA:s utrikesminister Colin Powell senare medgav var felaktiga.

6. Internationella brottmålsdomstolen, punkt 4 (mp)

av Lotta N Hedström (mp).

Miljöpartiet menar att beskrivningen av folkrättsfrågorna i samband med interventionen i Afghanistan lämnar mycket i övrigt att önska.

Det svenska stödet till de amerikanska bombningarna 2001 stod inte på en klar folkrättslig grund och alternativen för Amerika att gå tillväga på annat sätt för att hävda sin självförsvarsrätt än genom anfallsvåld på världens fattigaste land uttömdes inte.

Vi menade då och menar fortfarande att terroristhandlingen i New York, som utlöste Afghanistankriget, i stället borde ha mötts med framför allt brottsbekämpande, polisiära, diplomatiska och sanktionsinriktade medel i brett internationellt samförstånd. Sverige hade en undfallande, ogenomtänkt och reflexmässigt USA-trogen linje, och folkrättsdiskussionen var inte kvalificerad.

Den retorik som finns att läsa i riksdagsprotokollen från den vintern visar också på en patetisk övertro på hur bra och lugnt allt skulle bli i Afghanistan efter att den förhatliga talibanregimen störtats med amerikanska trupper.

Dagens facit visar tyvärr inte på de vinsterna, utan på ett växande hat mot allt västerländskt, mot FN och mot USA hos stora delar av befolkningen som tvärtom försvarar återuppbyggnad, genuin demokrati och god integrering i världssamfundet.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Följdmotioner

2003/04:U14 av Göran Lennmarker m.fl. (m):

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör vara berett att göra större fredsfrämjande insatser i Afghanistan, vilket bidrar till förutsättningar för ökad respekt för mänskliga rättigheter och demokrati i landet.

2003/04:U15 av Holger Gustafsson m.fl. (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vilka principer som skall ligga till grund för svenska utrikes- och säkerhetspolitiska ställningstaganden i de fall då staters rätt och människors rätt kolliderar.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en sammanställning av de konventioner från FN, Europarådet och ILO som Sverige inte signerat och ratificerat.

2003/04:U16 av Lotta N Hedström och Ulf Holm (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige även bör verka för ett tilläggsprotokoll till Genèvekonventionen, ESK-rättigheterna.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att skriva under och ratificera avtalet om immunitet och privilegier för ICC-anlutna.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i FN-sammanhang bör verka för att en konvention om rättigheter avseende sexuell läggning och könstillhörighet antas.

Motioner från allmänna motionstiden 2002/03

2002/03:Ju278 av Gudrun Schyman m.fl. (v):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen omedelbart skall underteckna tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen om mänskliga rättigheter och skyndsamt förelägga riksdagen protokollet för ratificering.

2002/03:U212 av Maud Olofsson m.fl. (c):

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör verka för en uppdatering av internationell lag-

stiftning med hänvisning till krigförande relationer mellan statliga och icke-statliga parter.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör fördöma de fall där mänskliga rättigheter medvetet eller omedvetet kränks under förevändning att man bekämpar terrorism.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige inte bör använda epitetet "terrorism" vårdslöst och utan referens till en fastslagen definition.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att "kriget" mot terrorism förs inom ett multilateralt, juridiskt hållbart nätverk.

2002/03:U228 av Carl B Hamilton m.fl. (fp):

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kampen mot terrorismen måste föras inom demokratins och rättsstatens ramar.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sveriges regering i kampen mot terrorismen kraftfullt driver frågan om rättssäkerhet så att våra grundlagar upprätthålls för alla våra medborgare.

2002/03:U231 av Gudrun Schyman m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i EU och andra internationella sammanhang skall verka för att internationell rätt och FN:s resolutioner efterlevs när det gäller palestiniernas rätt till självbestämmande och suveränitet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i EU och andra internationella sammanhang skall verka för att den illegala israeliska bosättningspolitiken på ockuperat palestinskt område stoppas.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i EU och andra internationella sammanhang skall motsätta sig "bantustaniseringen" av de ockuperade palestinska områdena.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att palestinierna har rätt att utropa en egen suverän stat, dvs. en stat som har kontroll över det egna territoriet, sina gränser och handel och andra relationer med andra länder.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att de flyktingar som önskar återvända till sina hem skall tillåtas göra detta.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kompensation för förlust av egendom i enlighet med internat-

ionell lag och sedvanerätt skall utbetalas av den israeliska regeringen eller ansvarig myndighet till de palestinier som väljer att inte återvända.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i FN och i EU och andra internationella sammanhang skall verka för palestinernas rätt till hela östra Jerusalem som huvudstad.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i FN och i EU skall verka för att en internationell övervakningsstyrka sänds till Israel/Palestina.

2002/03:U245 av Hillevi Larsson (s):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att det måste bli ett omedelbart stopp på allt överväld från israelisk polis och militär.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Israel måste respektera folkrättens principer och palestinernas mänskliga rättigheter.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Israel måste lämna all ockuperad mark, i enlighet med FN:s resolutioner.

2002/03:U249 av Gudrun Schyman m.fl. (v):

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att militära aktioner mot ett land skall diskuteras och beslutas i FN.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i FN och i andra internationella sammanhang måste kritisera och bekämpa den folkrättsfientliga och imperialistiska politik som president Bush och hans administration bedriver.

2002/03:U258 av Lotta N Hedström m.fl. (mp):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen både nationellt och internationellt bör verka för att Saddam Hussein ställs inför den internationella brottmålsdomstolen, i synnerhet för hans brott både mot sitt eget folk, mot det kurdiska folket och mot andra minoriteter.

2002/03:U275 av Lotta N Hedström m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om Israels krig mot Palestina.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör ta initiativ till att Palestina erkänns som stat.

2002/03:U276 av Lotta N Hedström m.fl. (mp):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen på alla nivåer skall förhindra att USA ensamt eller i samarbete med andra stater börjar ett krig mot Irak som inte sanktionerats enhälligt av FN:s säkerhetsråd.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen skall stå fast vid att endast FN innehar det globala våldsmonopolet samt att FN:s säkerhetsråds resolutioner måste respekteras av samtliga medlemsstater.

2002/03:U277 av Lotta N Hedström m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige genom FN och andra internationella organisationer måste verka för att USA inte missbrukar sin militära och ekonomiska styrka för att påverka det folkrättsliga regelverket, internationella överenskommelser och FN-charten på ett negativt sätt.

2002/03:U280 av Holger Gustafsson m.fl. (kd):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om när väpnat våld skall få användas i försvarssyfte.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att folkrätten först och främst skall främja människors säkerhet före staters.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att självförsvarsrätten måste analyseras och definieras ur ett internationellt perspektiv.

2002/03:U283 av Holger Gustafsson m.fl. (kd):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om alla nationers rätt till trygghet inom fasta och erkända gränser.

2002/03:U287 av Ulf Holm m.fl. (mp, s, fp, v, c):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i FN-sammanhang bör verka för att en konvention om rättigheter avseende sexuell läggning och könstillhörighet antas.

2002/03:U297 av Lotta N Hedström (mp):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av förlängd och förstärkt internationell närvaro för skydd och observation.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att verka för att förmå Pakistan att underteckna Genèvekonventionen om flyktingar.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om inrättandet av en sanningskommission och av ett förfarande i den internationella brottmålsdomstolen för att klarlägga ansvar för olika övergrepp i Afghanistan.

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att Sverige bör poängtera USA:s särskilda moraliska ansvar för återuppbyggnaden av Afghanistan.

2002/03:U304 av Lars Ohly m.fl. (v):

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om att Sverige som EU-medlem har ett ansvar för att EU som organisation strikt tillämpar folkrätten och FN:s resolutioner och att även EU-länder i sin egenskap av enskilda stater gör detsamma.

2002/03:U313 av Agne Hansson m.fl. (c):

23. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om att Sverige på lämpligt sätt bör arbeta för att FN:s förklaring om mänskliga rättigheter kompletteras med diskriminering på grund av sexuell läggning.

2002/03:U322 av Bo Lundgren m.fl. (m):

17. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om FN:s roll för att ge sanktioner effektivitet och moralisk legitimitet.

Motioner från allmänna motionstiden 2003/04

2003/04:K418 av Lars Leijonborg m.fl. (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en FN-konvention mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

2003/04:L350 av Kenneth Johansson m.fl. (c):

20. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att Sverige i FN bör arbeta för antagandet av en konvention som erkänner likaberättigande och frihet från diskriminering för homo-, bi- och transsexuella som en mänsklig rättighet.

2003/04:U215 av Torsten Lindström (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en kampanj genomförs för att upplysa om och hävda folkrättens värde som ett skydd för folk och inte för stater.

2003/04:U238 av Henrik von Sydow (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att omdefiniera folkrätten så att grundläggande mänskliga rättigheter sätts före staternas suveränitet.

2003/04:U243 av Lars Ohly m.fl. (v):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att Sverige fortsättningsvis bör arbeta för att ett tilläggsprotokoll till konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK) antas.

2003/04:U246 av Göran Lennmarker m.fl. (m):

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige och EU skall verka för att principen om statssuveränitet inte får vara överordnad andra viktiga principer som folkmord, folkfördrivning och andra grova och systematiska brott mot mänskliga rättigheter.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige och EU skall verka för att FN:s stadga förtydligas så att kamp mot folkmord och folkfördrivning kodifieras som grund för humanitär intervention.

2003/04:U259 av Hillevi Larsson m.fl. (s):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att Sverige bör verka för att FN driver igenom sina redan antagna resolutioner angående Palestina och ser till att de efterlevs. Det viktigaste kravet gäller att Israels ockupation av Palestina måste upphöra.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om ett stopp för bosättningspolitiken.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att Israels självpåtagna rätt att utvisa eller avrätta Arafat kraftfullt måste fördömas.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att den mur Israel bygger på palestinsk mark är folkrättsvidrig och förtjänar hård kritik.

2003/04:U282 av Carl B Hamilton m.fl. (fp):

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kampen mot terrorismen måste föras inom demokratins och rättsstatens ramar.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sveriges regering i kampen mot terrorismen kraftfullt driver frågan om rättssäkerhet så att våra grundlagar upprätthålls för alla våra medborgare.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utveckla folkrätten till ett bättre skydd för mänskliga rättigheter inom länder.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör gå i spetsen för en fortsatt förnyelse av folkrätten så att den entydigt blir ett stöd, inte ett hinder, för enskilda individers grundläggande rättigheter.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör driva på så att fler stater, inklusive USA, ratificerar Romstadgan om den permanenta internationella brottmålsdomstolen.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om åtal av amerikanska medborgare i den permanenta internationella brottmålsdomstolen.
16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en omarbetning av FN:s konvention mot rasdiskriminering.
19. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om åtgärder för att motverka diskriminering av homosexuella, bisexuella och transpersoner samt betydelsen av att Sverige snarast tar ett internationellt initiativ för att upprätta en internationell konvention för att undanröja all diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

2003/04:U289 av Göran Lenmarker m.fl. (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Iraks befrielse var riktig både ur humanitär synpunkt och för att hävda den internationella rättsordningen.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige och EU bör stödja fredsprocessen mellan Israel och dess grannar.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige och EU bör verka för att den s.k. färdplanen för fred förverkligas så att parterna kan enas om att en palestinsk stat skall etableras år 2005.

2003/04:U302 av Yvonne Ruwaida m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet en stadig internationell närvaro inom FN:s ram för att säkerställa att den israeliska armén inte kränker palestinier.

2003/04:U311 av Ulla Hoffmann m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige som enskild stat och som medlem av EU bör verka för att muren mellan Israel och Västbanken rivs.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionens anförs om att Sverige inom EU-kretsen bör verka för att förhindra att den israeliska säkerhetstjänsten Mossad opererar på europeiska flygplatser.

2003/04:U313 av Lotta N Hedström m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i sina bilaterala förbindelser med Israel skall påpeka att bygget av muren innebär olaglig annektering av palestinska områden.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige inom EU och FN skall arbeta för en bred uppslutning kring att den mur Israel bygger skall fördömas.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i sina bilaterala förbindelser med Israel skall arbeta för att det olagliga bygget av muren omedelbart stoppas och för att redan byggda delar rivs.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att de kontinuerliga israeliska våldsövergreppen mot en granne utan armé upphör.

2003/04:U317 av Lotta N Hedström (mp):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om undertecknande av legosoldatskonventionen.

2003/04:U321 av Ulf Holm m.fl. (mp):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige skall ratificera FN:s konvention för skydd av migrantarbetare

och deras familjers rättigheter som antogs av FN:s generalförsamling den 18 december 1990.

2003/04:U335 av Peter Eriksson m.fl. (mp):

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att definitionen av folkrätten behöver moderniseras.

2003/04:U337 av Anders Bengtsson m.fl. (s):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om en FN-konvention om rättigheter rörande sexuell läggning och könstillhörighet.

2003/04:U340 av Holger Gustafsson m.fl. (kd):

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige och EU skall fördöma varje våldshandling i form av självmordsterrordåd eller repressalier för självmordsterrordåd.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att stoppa byggandet av den s.k. muren som den israeliska staten upprättar i syfte att skydda dess medborgare mot terrorister.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige och EU skall verka för en internationell fredsstyrka under FN:s ledning för upprätthållande av vapenvila och säkerhet för att främja en fredsprocess.

2003/04:U352 av Holger Gustafsson m.fl. (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen skall redovisa de internationella konventioner och tilläggsprotokoll som Sverige inte har ratificerat och tydligt förklara varför.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att folkrättsliga krav aldrig får gå ut över kravet på grundläggande mänskliga rättigheter.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att grundläggande mänskliga rättigheter måste respekteras också för de personer som blivit involverade i kampen mot terrorismen.

BILAGA 2

Internationella MR-instrument

Förteckning över länder som ratificerat FN:s
konventioner på MR-området

Listan bygger på FN:s Chart of Ratifications

States	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights	International Covenant on Civil and Political Rights	Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights	Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights aiming at the abolition of the death penalty	International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination	International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid	International Convention against Apartheid in Sports	Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide	Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity	Convention on the Rights of the Child	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women	Convention on the Political Rights of Women	Convention on the Nationality of Married Women	Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Afghanistan	X	X			X	X		X	X	X	X	X		
Albania	X	X			X			X	X	X	X	X	X	
Algeria	X	X ^a			X ^b	X	X	X		X	X	X		
Andorra		S	S	S	S					X	X	X		
Angola	X	X	X				X			X	X	X		
Antigua and Barbuda					X	X	X	X		X	X	X	X	X
Argentina	X	X ^a	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X
Armenia	X	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X
Australia	X	X ^a	X	X	X ^b			X	X	X	X	X	X	X
Austria	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X	X
Azerbaijan	X	X	X	X	X ^b	X		X	X	X	X	X	X	X
Bahamas					X	X	X	X		X	X	X	X	
Bahrain					X	X		X		X	X	X		
Bangladesh	X	X			X	X		X		X	X	X		X
Barbados	X	X	X		X	X	X	X		X	X	X	X	X
Belarus	X	X ^a	X		X	X	X		X	X	X	X	X	
Belgium	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	S	
Belize	S	X			X			X		X	X	X		
Benin	X	X	X		X	X	S			X	X	X		X
Bhutan					S					X	X	X		
Bolivia	X	X	X		X	X	X	S	X	X	X	X	X	
Bosnia and Herzegovina	X	X ^a	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Botswana		X			X					X	X	X		
Brazil	X	X			X ^b			X		X	X	X	X	X
Brunei Darussalam										X	X	X		
Bulgaria	X	X ^a	X	X	X ^b	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Burkina Faso	X	X	X		X	X	X	X		X	X	X		X
Burma, see Myanmar														
Burundi	X	X			X	X	S	X		X	X	X		
Cambodia	X	X			X	X		X		X	X	S	S	
Cameroon	X	X	X		X	X	S		X	X	X	X		
Canada	X	X ^a	X		X			X		X	X	X	X	
Cape Verde	X	X	X	X	X	X	S			X	X	X		
Central African Republic	X	X	X		X	X	S			X	X	X		
Chad	X	X	X		X	X				X	X	X		
Chile	X	X ^a	X	S	X ^b			X		X	X	X	S	S
China	X	S			X	X	S	X		X	X	X		
Colombia	X	X	X	X	X	X	S	X		X	X	X	S	
Comoros					S					X	X	X		
Congo	X	X ^a	X		X	X				X	X	X		
Cook Island										X				
Costa Rica	X	X	X	X	X ^b	X		X		X	X	X		
Côte d'Ivoire	X	X	X		X			X		X	X	X	X	X
Croatia	X	X ^a	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Cuba					X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Cyprus	X	X	X	X	X ^b		S	X		X	X	X	X	X
Czech Republic	X	X ^a	X		X ^b	X		X		X	X	X	X	X

	<i>Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment</i>	<i>Slavery Convention of 1926</i>	<i>1953 Protocol amending the 1926 Convention</i>	<i>Slavery Convention of 1926 as amended</i>	<i>Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to</i>	<i>Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others</i>	<i>Convention on the Reduction of Statelessness</i>	<i>Convention relating to the Status of Stateless Persons</i>	<i>Convention relating to the Status of Refugees</i>	<i>Protocol relating to the Status of Refugees</i>	<i>Convention on the rights of migrant workers and the members of their families</i>					<i>States</i>
	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28		
X	X	X	X	X	X	X										Afghanistan
X	S			X	X	X	X	X	X	X						Albania
X ^c				X	X	X		X	X	X						Algeria
S																Andorra
X	X	X			X			X	X	X						Angola
																Antigua and Barbuda
X ^c					X	X	X	X	X	X						Argentina
X					X		X	X	X	X						Armenia
X ^c	X	X	X	X	X		X	X	X	X						Australia
X ^c	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X						Austria
X ^c	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					Azerbaijan
	X	X	X	X	X				X	X						Bahamas
X	X	X	X	X	X	X										Bahrain
X	X	X	X	X	X	X		X								Bangladesh
X	X	X	X	X	X	X										Barbados
X ^c	X	X	X	X	X	X		X	X	X						Belarus
X	X					X			X	X						Belgium
X	X					S			X	X	X					Belize
X ^c	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					Benin
X ^c	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					Bhutan
X																Bolivia
X ^c																Bosnia and Herzegovina
X				X	X	X		X	X	X						Botsswana
X								X	X	X						Brazil
X ^c	X				X	X			X	X						Brunei Darussalam
X						X			X	X						Bulgaria
X ^c						X			X	X	X					Burkina Faso
X																Burma, <i>see</i> Myanmar
X ^c									X	X						Burundi
X					X	X			X	X						Cambodia
X ^c	X	X	X	X	X	X			X	X						Cameroon
X ^c	X	X	X	X	X		X		X	X						Canada
X									X	X						Cape Verde
X	X				X	X			X	X						Central African Republic
X	X	X	X	X	X		X	X	X	X						Chad
X									X	X						Chile
X	S							S	X	X						China
S									X	X	X					Colombia
X	X				X	X			X	X						Comoros
X ^c							X	X	X	X						Congo
X	X				X	X			X	X						Cook Island
X ^c	X				X	X			X	X						Costa Rica
X ^c	X	X	X	X	X	X		X	X	X						Côte d'Ivoire
X	X	X	X	X	X	X			X	X						Croatia
X ^c	X	X	X	X	X	X			X	X						Cuba
X ^c	X				X	X			X	X						Cyprus
X ^c	X				X	X	X		X	X						Czech Republic

<i>States</i>	<i>International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights</i>	<i>International Covenant on Civil and Political Rights</i>	<i>Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights</i>	<i>Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights aiming at the abolition of the death penalty</i>	<i>International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination</i>	<i>International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid</i>	<i>International Convention against Apartheid in Sports</i>	<i>Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide</i>	<i>Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity</i>	<i>Convention on the Rights of the Child</i>	<i>Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women</i>	<i>Convention on the Political Rights of Women</i>	<i>Convention on the Nationality of Married Women</i>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Dem. People's rep. of Korea	X	X						X	X	X	X		
Dem. Rep. of the Congo	X	X	X		X	X	S	X		X	X	X	
Denmark	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X
Djibouti	X	X	X	X						X	X	X	
Dominica	X	X								X	X	X	
Dominican Republic	X	X	X		X			S		X	X	X	X
Ecuador	X	X ^a	X	X	X ^b	X	X	X		X	X	X	X
Egypt	X	X			X	X	X	X		X	X	X	
El Salvador	X	X	X		X	X		X		X	X	S	
Equatorial Guinea	X	X	X		X		X			X	X		
Eritrea	X	X			X					X	X		
Estonia	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ethiopia	X	X			X	X	X	X		X	X	X	
Fed. States of Micronesia										X			
Fiji					X			X		X	X	X	X
Finland	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X
France	X	X	X		X ^b			X		X	X	X	
Gabon	X	X			X	X	S	X		X	X	X	
Gambia	X	X ^a	X		X	X		X	X	X	X	X	
Georgia	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	
Germany	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X
Ghana	X	X ^a	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Greece	X	X	X	X	X			X		X	X	X	
Grenada	X	X			S					X	X	X	
Guatemala	X	X	X		X			X		X	X	X	X
Guinea	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	S
Guinea-Bissau	X	S	S	S	S		S			X	X	X	
Guyana	X	X ^a	X		X	X	X	X		X	X	X	
Haiti		X			X	X	S	X		X	X	X	
Holy See					X					X	X		
Honduras	X	X	S	S	X			X		X	X	X	
Hungary	X	X ^a	X	X	X ^b	X	S	X	X	X	X	X	X
Iceland	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X
India	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	S
Indonesia					X			X		X	X	X	
Iran Islamic Rep. of	X	X			X	X	X	X		X	X	X	
Iraq	X	X			X	X	X	X		X	X	X	
Ireland	X	X ^a	X	X	X			X		X	X	X	X
Israel	X	X			X			X		X	X	X	X
Italy	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	States
X	X	X	X	S	X	X	X	X					Dem. People's rep. of Korea
X	X	X	X	X			X	X					Dem. Rep. of the Congo
S			X	X	S		X	X					Denmark
X	X	X	X	X		X	X	X					Djibouti
X	X	X	X	X			X	X					Dominica
			S			S	X	X					Dominican Republic
X				X			X	X	X				Ecuador
X	X	X	X	X			X	X	X				Egypt
			S			S	X	X	X				El Salvador
X		X					X	X	X				Equatorial Guinea
			X	X			X	X					Eritrea
X	X	X	X	X	S		X	X					Estonia
X	X	X	X	X		X	X	X					Ethiopia
X	X	X	X	X	S		X	X					Fed. States of Micronesia
X	X	X	X	X			X	X					Fiji
X	X	X	X	X	S		X	X					Finland
							X	X					France
X	X	X	X	S	X	X	X	X					Gabon
X	X	X	X	X			X	X					Gambia
X	X	X	X	X		X	X	X					Georgia
X	X	X	X	X		X	X	X					Germany
X	X	X	X	X		X	X	X	X				Ghana
X	X	X	X	X		X	X	X					Greece
X	X	X	X	X	X	X	X	X					Grenada
X	X	X	X	X		X	X	X	X				Guatemala
X	X	X	X	X		X	X	X	X				Guinea
X	X	X	X	X		X	X	X	S				Guinea-Bissau
X	X	X	X	X		X	X	X					Guyana
X	X	X	X	X		S	X	X					Haiti
X	X	X	X	X		S	X	X					Holy See
X	X	X	X	X		X	X	X					Honduras
X	X	X	X	X			X	X					Hungary
X	X	X	X	X			X	X					Iceland
X	X	X	X	X			X	X					India
X	X	X	X	X			X	X					Indonesia
X	X	X	X	X			X	X					Iran Islamic Rep. of
X	X	X	X	X			X	X					Iraq
X	X	X	X	X	X	X	X	X					Ireland
X	X	X	X	X	S	X	X	X					Israel
X	X	X	X	X		X	X	X					Italy

<i>States</i>	<i>International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights</i>	<i>International Covenant on Civil and Political Rights</i>	<i>Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights</i>	<i>Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights aiming at the abolition of the death penalty</i>	<i>International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination</i>	<i>International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid</i>	<i>International Convention against Apartheid in Sports</i>	<i>Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide</i>	<i>Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity</i>	<i>Convention on the Rights of the Child</i>	<i>Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women</i>	<i>Convention on the Political Rights of Women</i>	<i>Convention on the Nationality of Married Women</i>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Jamaica	X	X			X	X	X	X		X	X	X	X
Japan	X	X			X					X	X	X	X
Jordan	X	X			X	X	X	X		X	X	X	X
Kazakstan	S	S			X			X		X	X	X	X
Kenya	X	X			X	S	S		X	X	X	X	X
Kiribati										X			
Kuwait	X	X			X	X	X	X	X	X	X		
Kyrgyzstan	X	X	X		X	X		X		X	X	X	X
Lao People's Dem. Rep.	S	S			X	X		X	X	X	X	X	X
Latvia	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Lebanon	X	X			X	X	S	X		X	X	X	X
Lesotho	X	X	X		X	X		X		X	X	X	X
Liberia	S	S			X	X	S	X		X	X	S	X
Libyan Arab Jamahiriya	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Liechtenstein	X	X ^a	X	X	X			X		X	X	X	X
Lithuania	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X
Luxembourg	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X
Madagascar	X	X	X		X	X	S			X	X	X	S
Malawi	X	X	X		X					X	X	X	X
Malaysia							S	X		X	X	X	X
Maldives					X	X	S	X		X	X	X	X
Mali	X	X	X		X	X	X	X		X	X	X	X
Malta	X	X ^a	X	X	X ^b					X	X	X	X
Marshall Islands										X			
Mauritania					X	X	X			X	X	X	X
Mauritius	X	X	X		X	X	X			X	X	X	X
Mexico	X	X	X		X ^b	X	X	X	X	X	X	X	X
Monaco	X	X		X	X ^b					X	X	X	X
Mongolia	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Morocco	X	X			X		S	X		X	X	X	X
Mozambique		X		X	X	X		X		X	X	X	X
Myanmar								X		X	X	S	
Namibia	X	X	X	X	X	X		X		X	X		
Nauru		S	S		S					X	X		
Nepal	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Netherlands	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X
New Zealand	X	X ^a	X	X	X			X		X	X	X	X
Nicaragua	X	X	X	S	X	X	S	X	X	X	X	X	X
Niger	X	X	X		X	X	X			X	X	X	X
Nigeria	X	X			X	X	X		X	X	X	X	X
Niue										X	X		
Norway	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X	X

	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	States
		Slavery Convention of 1926	1953 Protocol amending the 1926 Convention	Slavery Convention of 1926 as amended	Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery	Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others	Convention on the Reduction of Statelessness	Convention relating to the Status of Stateless Persons	Convention relating to the Status of Refugees	Protocol relating to the Status of Refugees	Convention on the rights of migrant workers and the members of their families				
		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				Jamaica
		X		X	X	X			X	X					Japan
															Jordan
							X	X	X	X					Kazakistan
									X	X					Kenya
				X	X	X			X	X					Kiribati
				X	X	X			X	X	X				Kuwait
											X				Kyrgyzstan
				X	X	X	X	X	X	X					Lao People's Dem. Rep.
	X	X													Latvia
				X	X	S		X	X	X					Lebanon
	X	X	X	X	S	S		X	X	X					Lesotho
			X	X	X	X	X	X	X	X					Liberia
	S				X	X		S	X	X					Libyan Arab Jamahiriya
								X	X	X					Liechtenstein
					X	X		X	X	X					Lithuania
								X	X	X					Luxembourg
				X	X	S			X	X					Madagascar
			X	X	X	X			X	X					Malawi
				X	X	X									Malaysia
X	X	X	X	X	X	X			X	X	X				Maldives
X				X	X	X			X	X					Mali
X															Malta
X															Marshall Islands
X				X	X	S			X	X					Mauritania
X				X	X	X									Mauritius
X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X				Mexico
X	X	X	X	X	X	X			X	X					Monaco
X	X	X	X	X	X	X			X	X					Mongolia
X	X	X	X	X	X	X			X	X	X				Morocco
X	X	X	X			S			X	X					Mozambique
X															Myanmar
X									X						Namibia
X				X	X	X	X	X							Nauru
X	X	X	X	X	X	X		X	X	X					Nepal
X	X	X	X	X	X	X		X	X	X					Netherlands
X	X	X	X	X	X	X		X	X	X					New Zealand
X	X	X	X	X	X	X		X	X	X					Nicaragua
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					Niger
X	X	X	X	X	X	X		X	X	X					Nigeria
X	X	X	X	X	X	X		X	X	X					Niue
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					Norway

<i>States</i>	<i>International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights</i>	<i>International Covenant on Civil and Political Rights</i>	<i>Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights</i>	<i>Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights aiming at the abolition of the death penalty</i>	<i>International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination</i>	<i>International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid</i>	<i>International Convention against Apartheid in Sports</i>	<i>Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide</i>	<i>Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity</i>	<i>Convention on the Rights of the Child</i>	<i>Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women</i>	<i>Convention on the Political Rights of Women</i>	<i>Convention on the Nationality of Married Women</i>	<i>Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	
Oman					X	X				X				
Pakistan					X	X		X		X	X		S	
Palau					X					X				
Panama	X	X	X	X	X	X	S	X		X	X			
Papua New Guinea					X			X		X	X	X		
Paraguay	X	X	X	X	X			X		X	X	X		
Peru	X	X ^a	X		X ^b	X	X	X		X	X	X		
Philippines	X	X ^a	X		X	X	X	X	X	X	X	X		X
Poland	X	X ^a	X	S	X ^b	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Portugal	X	X	X	X	X ^b			X		X	X		S	
Qatar					X	X	X			X				
Republic of Korea	X	X ^a	X		X ^b			X		X	X	X		
Republic of Moldova	X	X			X			X		X	X	X		
Romania	X	X	X	X	X ^b	X		X	X	X	X	X	X	X
Russian Federation	X	X ^a	X		X ^b	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ruwanda	X	X			X	X	S	X	X	X	X	X	X	X
Saint Kitts and Nevis							X			X	X			
Saint Lucia					X		S			X	X		X	
Saint Vincent & the Grenadines	X	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X
Samoa										X	X			X
San Marino	X	X	X	S	X					X	X			
Sao Tome and Principe	S	S	S	S	S	X				X	X			
Saudi Arabia					X			X		X	X			
Senegal	X	X ^a	X		X ^b	X	X	X		X	X	X		
Serbia and Montenegro	X	X	X	X	X ^b	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Seychelles	X	X	X	X	X	X		X		X	X			
Sierra Leone	X	X	X		X		S			X	X	X	X	X
Singapore								X		X	X	X	X	X
Slovakia	X	X ^a	X	X	X ^b	X		X	X	X	X	X	X	X
Slovenia	X	X ^a	X	X	X ^b	X		X	X	X	X	X	X	X
Solomon Islands	X				X					X	X	X		
Somalia	X	X	X		X	X	S			S				
South Africa	S	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	S	X	X
Spain	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X	X		X
Sri Lanka	X	X ^a	X		X	X		X		X	X		X	S
Sudan	X	X			X	X	X	X		X				
Suriname	X	X	X		X	X				X	X			
Swaziland					X					X		X	X	
Sweden	X	X ^a	X	X	X ^b			X		X	X*	X	X	X
Switzerland	X	X ^a		X	X ^b			X		X	X			
Syrian Arab Rep.	X	X			X	X	X	X		X	X			
Tajikistan	X	X	X		X					X	X	X		
Thailand	X	X			X					X	X	X		

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	16 Slavery Convention of 1926	17 1953 Protocol amending the 1926 Convention	18 Slavery Convention of 1926 as amended	19 Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices	20 Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution	21 Convention on the Reduction of Statelessness	22 Convention relating to the Status of Stateless Persons	23 Convention relating to the Status of Refugees	24 Protocol relating to the Status of Refugees	25 Convention on the rights of migrant workers and the members of their families	26	27	28	States
X	S		X	X	X			X	X					Oman
X ^c			X					X	X	S				Pakistan
X ^c				S				X	X					Palau
X			X	X	X		S	X	X					Panama
X ^c	X			X	X			X	X					Papua New Guinea
X ^c	X			X	X			X	X					Paraguay
X ^c	X			X	X			X	X					Peru
								X	X					Philippines
X								X	X					Poland
X								X	X					Portugal
X														Qatar
X					X		X	X	X					Republic of Korea
X		X	X	X	X			X	X					Republic of Moldova
X ^c			X	X	X			X	X					Romania
					X			X	X					Russian Federation
					X			X	X					Ruwanda
								X	X					Saint Kitts and Nevis
X	X	X	X	X			X	X	X					Saint Lucia
														Saint Vincent & the Grenadines
S				X				X	X					Samoa
S								X	X	S				San Marino
X	X		X	X	X			X	X					Sao Tome and Principe
X ^c	X	X	X	X	X		X	X	X	X				Saudi Arabia
X ^c	X		X	X	X			X	X					Senegal
X ^c	X		X	X	X			X	X					Serbia and Montenegro
X			X	X	S			X	X	S				Seychelles
X				X	X			X	X					Sierra Leone
X ^c	X			X	X	X	X	X	X					Singapore
X ^c	X			X	X		X	X	X					Slovakia
X ^c	X	X	X	X	X		X	X	X					Slovenia
X								X	X					Solomon Islands
X								X	X					Somalia
X ^c	X	X	X	X	X			X	X					South Africa
X ^c	X	X	X	X	X		X	X	X					Spain
X								X	X				X	Sri Lanka
S	X		X	X	X			X	X					Sudan
	X							X	X					Suriname
X ^c	X	X	X	X	X	X	X	X	X					Swaziland
X ^c	X	X	X	X	X		X	X	X					Sweden
X	X	X	X	X	X		X	X	X					Switzerland
														Syrian Arab Rep.
X					X			X	X	X				Tajikistan
														Thailand

States	1 <i>International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights</i>	2 <i>International Covenant on Civil and Political Rights</i>	3 <i>Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights</i>	4 <i>Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights aiming at the abolition of the death</i>	5 <i>International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination</i>	6 <i>International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid</i>	7 <i>International Convention against Apartheid in Sports</i>	8 <i>Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide</i>	9 <i>Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity</i>	10 <i>Convention on the Rights of the Child</i>	11 <i>Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women</i>	12 <i>Convention on the Political Rights of Women</i>	13 <i>Convention on the Nationality of Married Women</i>	14 <i>Convention on Consent Marriage, Minimum Age for Marriage</i>
The former Yugoslav Republic of Macedonia	X	X	X	X	X ^b	X		X	X	X	X	X	X	X
Timor-Leste	X	X		X	X					X	X			
Togo	X	X	X		X	X	X	X		X	X			
Tonga					X			X		X				
Trinidad and Tobago	X	X			X	X	X	X		X	X	X	X	X
Tunisia	X	X ^a			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Turkey	X	X			X			X		X	X	X	X	
Turkmenistan	X	X	X	X	X					X	X	X		
Tuvalu										X	X			
Uganda	X	X	X		X	X	X	X		X	X	X	X	X
Ukraine	X	X ^a	X		X ^b	X	X	X	X	X	X	X	X	X
United Arab Emirates					X					X				
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	X	X ^a		X	X			X		X	X	X		X
United Republic of Tanzania	X	X			X	X	X	X		X	X	X	X	X
United States of America	S	X ^a			X			X		S	S	S	S	S
Uruguay	X	X	X	X	X ^b		X	X	X	X	X	X	X	S
Uzbekistan	X	X	X		X			X		X	X	X		
Vanuatu										X	X			
Venezuela	X	X	X	X	X ^b	X	X	X		X	X	X	X	X
Viet Nam	X	X			X	X		X	X	X	X			
Yemen	X	X			X	X	S	X	X	X	X	X		X
Zambia	X	X	X		X	X	X			X	X	X	X	X
Zimbabwe	X	X ^a			X	X	X	X		X	X	X	X	X
TOTAL NUMBER OF STATES PARTIES	148	151	104	52	169	101	58	135	48	192	175	116	72	51

X Ratification, accession, approval, notification or succession, acceptance or definitive signature.
S Signature not yet followed by ratification.

	Degrading Treatment or Punishment	Slavery Convention of 1926	1933 Protocol amending the 1926 Convention	Slavery Convention of 1926 as amended	Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery	Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others	Convention on the Reduction of Statelessness	Convention relating to the Status of Stateless Persons	Convention relating to the Status of Refugees	Protocol relating to the Status of Refugees	Convention on the rights of migrant workers and the members of their families	26	27	28	States
X	X				X	X		X	X	X					The former Yugoslav Republic of Macedonia
X ^c	X				X	X			X	X	X				Timor-Leste
X ^c				X	X		X	X	X	X					Togo
X ^c				X	X		X	X	X	X					Tonga
X ^c	X	X		X	X		X	X	X	X	S				Trinidad and Tobago
X	X	X		X	X			X	X	X					Tunisia
								X	X	X					Turkey
									X	X					Turkmenistan
									X	X					Tuvalu
X ^d				X	X			X	X	X	X				Uganda
X ^c				X	X	X			X	X					Ukraine
															United Arab Emirates
X ^d	X	X		X			X	X	X	X					United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland
X ^d	X	X		X				X	X	X					Ireland
X ^c	S			X			X	X	X	X	X				United Republic of Tanzania
X				X				X	X	X					United States of America
X											X				Uruguay
															Uzbekistan
X ^c				X						X					Vanuatu
															Venezuela
X				X				X	X						Viet Nam
X				X				X	X						Yemen
				X				X	X	X					Zambia
				X				X	X	X					Zimbabwe
34	78	59	95	119	76	27	55	142	141	25					TOTAL NUMBER OF STATES PARTIES

Declaration recognizing the competence of the Human Rights Committee under article 41 of the International Covenant on Civil and Political Rights.
 Declaration recognizing the competence of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination under article 14 of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.
 Declaration recognizing the competence of the Committee against Torture under articles 21 and 22 of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.
 Declaration under article 21 only.
 Declaration under article 22 only.
 Convention No. 11, the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women, is not valid between Sweden and the Faroe Islands.